

LUT School of Business and Management

Kauppatieteiden kandidaatintutkielma

Talousjohtaminen

IFRS 9:n mukaisten luottotappioiden kirjaamisen vaikutukset osuuskuntamuotoisten pankkien toimintaan, Case Osuuspankki X

Credit loss recognition according to IFRS 9 and its effects on the operation of co-operative banks, Case Osuuspankki X

12.5.2018

Tekijä: Elina Noroaho

Ohjaaja: Kati Pajunen

TIIVISTELMÄ

Tekijä:	Elina Noroaho
Tutkielman nimi:	IFRS 9:n mukaisten luottotappioiden kirjaamisen vaikutukset osuuspankkien toimintaan, Case Osuuspankki X
Akateeminen yksikkö:	LUT School of Business and Management
Koulutusohjelma:	Kauppatieteet / Talousjohtaminen
Ohjaaja:	Kati Pajunen
Avainsanat:	IFRS 9, standardiuudistus, luottotappiot, osuuskunta

Rahoitusinstrumentteja koskeva standardiuudistus, jossa IAS 39 korvattiin IFRS 9:llä, astui voimaan 1.1.2018. Usean vuoden kehitysprosessin tuloksen seurauksena monet rahoitusinstrumentteja koskevat käytännöt kokivat muutoksia ja näistä muutoksista yksi merkittävimmistä on arvonalentumisia sekä luottotappioita ja niiden kirjaamista käsittelevä uudistus. Standardimuutos koskee lukuisia yrityksiä ja luottotappioiden osalta erityisesti pankkeja. Tässä kandidaatintutkielmassa tavoitteena onkin selvittää, millaisia vaikutuksia IFRS 9:n sisältämät luottotappioiden kirjaamista koskevat uudistukset aiheuttavat osuuskuntamuotoisissa pankeissa, joissa tärkeää on myös asiakasomistajien ja oman paikallisen alueen etujen ajaminen.

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena, jonka tutkimuskysymyksiä asetettaessa on pyritty ottamaan huomioon myös esimerkiksi aiemman IAS 39 -standardiin liittyvää tutkimusta ja näistä esiin nousevia seikkoja. Tutkimusaineistossa tärkeässä osassa puolestaan ovat molempien standardien sisällöt ja näiden keskeiset erot sekä avoin haastattelu, joka on toteutettu eräässä Osuuspankissa kolmen Lappeenrannan teknillisen yliopiston henkilökunnan jäsenen toimesta heidän oman tutkimuksensa esimateriaaliksi. Tutkimuksen tuloksien mukaan luottotappiouudistuksella on tulosvaihtelua lisäävä vaikutus, minkä lisäksi uudistus voi vaikuttaa ääritapauksissa esimerkiksi luotonantopäätöksiin. Esiin nousee vahvasti osuuskuntamuotoisten pankkien kaksoisluonne, joka näkyy sekä pankkien tuloksiin vaikuttavissa tekijöissä että muussa pankkitoiminnassa, johon standardimuutos vaikuttaa. Toisaalta standardimuutoksen vaikutukset eivät ole vielä välttämättä kunnolla konkretisoituneet, mikä voi osaltaan vaikuttaa tutkimustuloksiin.

ABSTRACT

Author: Elina Noroaho
Title: Credit loss recognition according to IFRS 9 and its effects on the operation of co-operative banks, Case Osuuspankki X
School: LUT School of Business and Management
Degree Programme: Business Administration / Financial Management
Supervisor: Kati Pajunen
Keywords: IFRS 9, standard reform, credit losses, co-operative

The standard reform regarding financial instruments where IAS 39 was replaced with IFRS 9 came into effect January 1, 2018. As a result of developmental process which took several years many areas of the standard faced changes, and one of the most significant of these are the reforms of accounting for impairments and credit losses and their recording. The standard reform applies to a large number of companies and especially banks with regard to credit losses. The aim of this bachelor's thesis is to examine what kind of effects the new credit loss model according to IFRS 9 will cause on co-operative banks where the benefits of co-operative members and those of its local operating area are important aspects to consider.

This research was carried out as a qualitative research. When creating the research questions, prior research regarding the IAS 39 standard and matters which originate from its findings were taken into consideration. The content of IAS 39 as well as IFRS 9 and the main differences between them, as well as an open interview play an important part in the research material. The interview was carried out by two professors and an associate professor of Lappeenranta University of Technology in a branch of Osuuspankki group with the original purpose of gathering material for their own research. The results of the research show that the credit loss reform has effects which increase fluctuation in returns. On top of that the reform in its extreme cases can also have effects on the bank's lending decisions. The dual character of co-operative banks stands out visibly which can be seen both in the factors affecting returns as well as other bank operations which have been impacted by the standard reform. On the other hand the effects of the standard reform may not have yet concretized which can play a part on the results of this research.

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	1
1.1	Aiempaa tutkimusta	2
1.2	Tutkimuksen tavoitteet, tutkimusongelmat sekä rajaukset.....	3
1.3	Tutkimusmenetelmä	5
1.4	Teoreettinen viitekehys.....	6
1.5	Tutkielman rakenne	7
2	IFRS – KANSAINVÄLISET TILINPÄÄTÖSSTANDARDIT	8
2.1	IFRS-standardien taustaa.....	8
2.2	IASB ja IFRS-normisto	9
2.3	IAS 39:n korvaaminen IFRS 9:llä - standardiuudistuksen taustaa	10
2.4	Arvon alentumiset ja luottotappiot IAS 39:n mukaan	11
2.4.1	Jaksotettuun hankintamenoön arvostetut rahoitusvarat	13
2.4.2	Hankintamenoön arvostetut oman pääoman ehtoiset rahoitusvarat	15
2.4.3	Myytävissä olevat rahoitusvarat	16
2.5	Arvon alentumiset ja luottotappiot IFRS 9:n mukaan.....	17
2.5.1	Yleinen lähestymistapa	19
2.5.2	Yksinkertaistettu lähestymistapa.....	22
2.5.3	Lähestymistapa jo hankittaessa arvoltaan alentuneille rahoitusvaroille	23
3	TUTKIMUSMENETELMÄT JA -AINEISTO	25
3.1	Osuuskuntatoiminta ja OP Ryhmä.....	25
3.2	Haastatteluaineiston kuvailu	26
3.3	Vaikutukset pankkien tulokseen	27
3.4	Vaikutukset osuuskuntamuotoisten pankkien toimintaan	29
4	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	32
4.1	Tutkimuskysymyksiin vastaaminen.....	32
4.2	Keskustelua tuloksista	34
4.3	Tutkimuksen rajoitukset ja jatkotutkimuksen aiheita	35
	LÄHDELUETTELO	37

KUVALUETTELO

Kuva 1: Teoreettinen viitekehys.....	6
Kuva 2: Kahden arvostamisperiaatteen malli (KPMG 2014, 33).....	19
Kuva 3: Yleinen lähestymistapa, mukailten (KPMG 2016, 11; Haaramo et al. 2017) 22	

LYHENTEET

EU	Euroopan Unioni
FASB	Financial Accounting Standards Board
IAS	International Accounting Standards
IASB	International Accounting Standards Board
IASC	International Accounting Standards Committee
IFRS	International Financial Reporting Standards
US GAAP	United States Generally Accepted Accounting Principles

1 JOHDANTO

Tilinpäätösstandardit ovat maailmanlaajuisesti muuttuneet tasaista tahtia yhtenäisemmiksi, mutta rahoitusinstrumenttien kohdalla yleisen hyväksynnän saavuttaminen on ollut hankalaa, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että hyväksyttävää standardia rahoitusinstrumenteista on yritetty kehittää jo vuodesta 1988 saakka sekä siinä, että IAS 39 Rahoitusinstrumentit: kirjaaminen ja arvostaminen on kohdannut paljon kritiikkiä (Chatham, Larson, Vietze 2010). Vuoden 2007 maailmanlaajuinen finanssikriisi on olennaisesti liitetty luottoriskiin, jonka on katsottu olevan yksi tärkeimmistä syistä sekä finanssikriisiin että euroalueen valtionvelkakriisiin. Luottoriskiä kuvastetaan tilinpäätöksissä tilinpäätösstandardien mukaisesti rahoitusvarojen arvonalentumisten kautta, mutta sekä IFRS-standardit että US GAAP (United States Generally Accepted Accounting Principles) ovat saaneet kritiikkiä siitä, että niiden arvonalentumissäännösten mukaiset luottotappiot kirjataan liian myöhään ja liian vähäisinä. Vuonna 2009 muun muassa G20-alueen johtajat lähestyivät International Accounting Standards Boardia (IASB) ja Financial Accounting Standards Boardia (FASB) kiireellisillä pyynnöillä, joissa toivottiin arvonalentumisia koskevien sääntöjen parantamista. (Gebhardt 2016)

Vastauksena saamaansa kritiikkiin IASB lähtikin kehittämään odotettujen luottotappioiden mallia (European Financial Reporting Advisory Group 2009, 2). Vuonna 2014 julkaistiin valmis versio standardista IFRS 9, joka myöhemmin korvasi IAS 39 -standardin. Uusi standardi sisältää paranneltuja ohjeita useampaan standardin sisältämään aihepiiriin, mukaan lukien uuden arvonalentumisten mallin, jolla on vaikutusta siihen, että tappiot kirjataan vanhaa mallia aiemmin. (PwC 2014, 1)

Merkittävimpiä IFRS 9:n tuomat muutokset tulevat olemaan nimenomaan pankkien kannalta. Uudistetulla standardilla tulee olemaan merkittäviä vaikutuksia sekä pankkien prosesseihin että siihen, kuinka ne käsittelevät rahoitusinstrumentteja kirjanpidossa. Lisäksi standardiuudistus tulee vaikuttamaan eri yhteisöissä esimerkiksi dokumentaatioon, riskienhallintastrategioihin, suojauslaskentaan sekä arviointiperiaatteisiin, joita luottotappioiden kirjaamiseen liittyy. (KPMG 2016, 8, 16)

1.1 Aiempaa tutkimusta

Koska IFRS 9 on astunut pakollisena voimaan vasta muutama kuukausi sitten, ei standardiin liittyen ole vielä kovinkaan paljon tutkimustuloksia saatavilla. Kuitenkin esimerkiksi Onali ja Ginesti (2014) ovat tutkineet uuden IFRS 9 -standardin vastaanottoa markkinoilla pörssiyritysten kurssien kautta ja heidän tutkimuksensa mukaan sijoittajat reagoivat uudistukseen myönteisesti erityisesti maissa, joissa erot paikallisten tilinpäätösstandardien ja IAS 39:n välillä ovat pienempiä. Onali ja Ginestin toteavat tutkimuksessaan, että tämän voidaan katsoa viittaavan siihen, että sijoittajat uskovat IFRS 9:n pystyvän käsittelemään edeltäjänsä soveltamiseen liittyviä ongelmia.

Gebhardt (2016) puolestaan on tehnyt IAS 39:n ja IFRS 9:n arvonalentumisten osalta melko tuoreen case-tutkimuksen Kreikan valtionvelkakirjalainoihin liittyen. Tutkimuksessaan Gebhardt toteaa standardiuudistuksen tuovat paljon parannusta verrattuna edeltäjänsä, sillä luottotappioiden kirjaaminen on uuden standardin mukaan aikaistunut ja on muutenkin kokonaisvaltaisempaa. Kritiikkiä Gebhardt kuitenkin antaa siitä, että uudessa mallissa hänen tutkimuksensa mukaan arvonalentumisten mittaaminen on uuden mallin mukaan entistä riippuvaisempi yritysjohdon odotuksista ja kannustimista, sillä mittaustapa on sama sekä jaotettuun hankintamenuun että käypään arvoon tuloksen kautta kirjattaville rahoitusvaroilta. Gebhardt myös toteaa, ettei odotettuja luottotappioita uudessakaan mallissa kirjata kokonaan johtuen siitä, että tasolla yksi arvonalentumiset rajataan mitattavaksi seuraavan 12 kuukauden ajalle, mikä voi johtaa siihen, että odotettujen luottotappioiden kasvu myöhästyy, kunnes maksujen laiminlyöntien realisoitumisen riski on merkittävästi noussut.

Vanhempia tutkimuksia IFRS:ään, sen käyttöönottoon sekä yleisesti luottotappioihin liittyen löytyy enemmän. Luottotappioiden merkitystä pankkien toiminnassa ovat tutkineet esimerkiksi Ahmed, Takeda ja Thomas (1999), jotka sekä toteavat AICPA:ta (American Institute of Certified Public Accountants) mukaillen luottotappiovarauksilla olevan vaikutusta liikepankkien tuloksen sekä säänneltyihin pääomien määriin, sillä luottotappiovaraukset ovat pankkeille suhteellisen suuri kertymä. Ahmed et al. (1999) selvittivät tutkimuksessaan pankin johdon taipumuksia käyttää luottotappiovarauksia pankin tuloksen ja säänneltyjen pääomien hallintaan sekä tulevien tuottojen viestimiseen. Kolmikron tutkimuksessa oli todisteita siitä,

että pääomien hallinta on tärkeä luottotappiovarausten tekijä, mutta tuloksen hallinta ei. Lisäksi tutkimuksen tulokset viittasivat siihen, että luottotappiovaraukset heijastavat merkittäviä muutoksia pankkien lainaportfolioiden odotetussa laadussa. Ahmed, Takeda ja Thomas kuitenkin myös mainitsevat, että esimerkiksi Collins (1995) on tutkimuksessaan raportoinut lähes päinvastaisia tuloksia.

Gebhardt ja Novotny-Farkas (2011) ovat yhdessä tehneet tutkimuksen pakollisen IFRS-standardien käyttöönoton vaikutuksista EU-maiden kirjanpidon laatuun ja myös tässä tutkimuksessa sivutaan standardien vaikutusta pankkien tulokseen. Tutkimuksessa todetaan IAS 39:n vähentävän harkinnanvaraista käyttäytymistä tiukkojen säädöstensä vuoksi, sillä standardi vähentää tulojen tasoittumista. Lisäksi Gebhardt ja Novotny-Farkas (2011) toteavat tutkimuksessaan, että IFRS:n käyttöönoton jälkeen pankit tunnistivat luottotappioita aiempaa myöhemmin.

Myös osuuskuntatoiminnasta ja erityisesti osuuskuntamuotoisten pankkien toiminnasta löytyy joitakin tutkimustuloksia, joskaan ei täysin tämän tutkimuksen aiheeseen liittyen. Tuominen, Jussila ja Saksa (2006) tarkastelivat alueellisuutta osuuskuntien liiketoiminnassa ja johtamisessa. Heidän analysoimansa datan mukaan menestyvät osuuskunnat käyttävät paikallisuutta ja alueellisuutta toiminnassa hyväkseen. Tutkimuksen mukaan esimerkiksi asiakkaiden parempi tunteminen ja tätä kautta liiketoiminnan kehittäminen koettiin osuuskuntien eduksi. Lisäksi tutkimuksessa todetaan, että osuuskunnilla toiminnan tavoite ja menestyksen indikaattorit eivät ole täysin samoja kuin esimerkiksi julkisissa osakeyhtiöissä: eräs kyseisen tutkimuksen haastateltava mainitsee, että tehtävänä on kehittää oman alueen sekä taloudellista että sosiaalista hyvinvointia sekä tarjota palveluja asiakasomistajille. Osuuskuntamuotoisten pankkien paikallinen yhteistyö ja toiminta tulevat esiin myös esimerkiksi Giagnocavon, Gerezin ja Sforzin (2012) tutkimuksessa. Lisäksi Ferrin, Kalmin ja Kerolan (2014) tutkimuksen tulokset tukevat tulkintaa siitä, että osuuspankit ovat olleet osakepankkeja joustavampia finanssikriisin aikana.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet, tutkimusongelmat sekä rajaukset

Tässä kandidaatintutkielmassa tavoitteena on selvittää, millaisia muutoksia vuoden vaihteessa voimaan astunut IFRS 9 -standardi aiheuttaa osuuskuntamuotoisissa pankeissa.

Tämä tarkastelu kattaa kysymyksen siitä, millaisia vaikutuksia standardilla on siihen, kuinka pankit kirjaavat luottotappioita ja mitä muita mahdollisia vaikutuksia standardilla on pankkien toimintaan. Tässä tutkimuksessa tarkastelu keskittyy erityisesti osuuskuntamuotoisiin pankkeihin sekä erään alueen paikalliseen Osuuspankkiin, jonka näkemystä tutkimuksen aiheeseen lähestytään haastattelulla. Tutkimuksessa pyritään saamaan kattava kuva standardimuutoksen seurauksista sekä standardeihin perustuvan teorian, aiempien tutkimustulosten että käytännön kokemuksen ja haastattelun kautta esiin nousevan tiedon avulla. Päättökysymys kuuluu seuraavasti:

”Millaisia vaikutuksia IFRS 9 -standardin mukaisten luottotappioiden kirjaamisella on osuuskuntamuotoisten pankkien toimintaan?”

Jotta pääkysymystä voidaan helpommin lähestyä, on toki ensin selvitettävä, minkälaisia IAS 39 ja IFRS 9 -standardit ovat sisällöltään luottotappioiden kirjaamista koskien, millaisia muutoksia tarkasteltavissa standardeissa tapahtuu ja mitkä ovat näiden keskeisimmät erot tutkimuksen kannalta olennaisissa asioissa. Ensimmäinen alatutkimuskysymys kuuluu siis seuraavasti:

”Millaisia eroja luottotappioiden kirjaamisessa on IFRS 9:n ja IAS 39:n välillä?”

Tämän selvittämisen jälkeen voidaan tutkimuksessa siirtyä muihin esiin tuleviin kysymyksiin. Aiemman tutkimuksen ja toisaalta tässä tutkielmassa tarkasteltavan standardiuudistuksen pohjalta herää kysymys uuden standardin ja pankkien tuloksen välisestä yhteydestä. Täten tutkimuksen kolmas tutkimuskysymys on:

”Millaisia vaikutuksia IFRS 9:n mukaisella luottotappioiden kirjaamisella voi olla pankkien tulokseen?”

Neljännän tutkimuskysymyksen perusteella pyritään vielä tarkemmin kartoittamaan nimenomaan osuuskuntamuotoisiin pankkeihin kohdistuvia vaikutuksia, sillä myöhemmin esiteltävä osuuskuntatoiminnan erityisluonne yhdistettynä uuteen standardiin on mielenkiintoinen tutkimuskohde. Neljäs tutkimuskysymys on siis seuraavanlainen:

”Millaisia erityisvaikutuksia IFRS 9 voi tuoda juuri nimenomaan osuuskuntamuotoisten pankkien toimintaan?”

Koska tutkimuskysymyksillä pyritään selvittämään nimenomaan arvonalentumisia ja luottotappioiden kirjaamista koskevia muutoksia ja niiden vaikutuksia, jää muu IFRS 9 -standardin sisältö tässä tutkimuksessa käsittelemättä. Täten esimerkiksi rahoitusinstrumenttien luokittelua, kirjaamista pois taseesta sekä suojauslaskennan tarkastelua ei käsitellä tässä tutkimuksessa, vaikka ne muutoin IFRS 9:n sisältöön kuuluvat. Lisäksi tutkimuksen empiirinen osuus rajautuu case-yritykseen.

1.3 Tutkimusmenetelmä

Tässä tutkielmassa käytetään apuna laadullista eli kvalitatiivista tutkimusta. Metsämuuronen (2011, 92) listaa kirjassaan tilanteita, joihin kvalitatiivinen tutkimus erityisesti sopii; esimerkiksi luonnolliset tilanteet, joita ei kokeellisesti voida järjestää ja joissa kaikkia vaikuttavia tekijöitä ei ole mahdollista kontrolloida. Laadullisessa tutkimuksessa ei myöskään vaadita suurta joukkoa tutkimusyksiköitä (Alasuutari 2011, 31). Muun muassa näiden syiden varjolla laadullinen tutkimus sopii hyvin myös tämän kandidaatintutkielman menetelmäksi.

Tässä tutkimuksessa empiirinen osuus nojaa vahvasti haastatteluaineistoon. Haastattelu on yksi laadullisen tutkimuksen yleisimmistä tavoista kerätä aineistoa. Haastattelu on siitä hyvä aineistonkeruutapa, että se on joustava ja mahdollistaa täten esimerkiksi kysymysten selvittämisen sekä keskustelun haastattelijan ja haastateltavan välillä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71-74) Tässä tutkimuksessa apuna käytetty haastattelu oli muodoltaan avoin haastattelu. Avoimessa haastattelussa kysymykset voidaan muotoilla vapaasti eikä kysymysaluetakaan ole tiukasti rajattu. Haastattelun olemus voikin usein olla keskustelunomainen, mitä se myös tässä haastattelussa oli. Lisäksi avoimesta haastattelusta saatava tieto on usein syvää. (Metsämuuronen 2011, 119) Haastattelu sopii siis hyvin myös tämän kandidaatintutkielman aineistonkeruumenetelmäksi, sillä tavoitteena on melko laajasti kartoittaa standardiuudistuksen vaikutuksia sekä yleisellä tasolla että nimenomaan osuuskuntamuotoisten pankkien näkökulmasta.

Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää tarkastella kohteena olevaa aineistoa niin, että tarkastelu tapahtuu tietystä näkökulmasta ja siten, että aineistosta otetaan huomioon vain olennaiseen tietoon. Tämä olennainen tieto pohjautuu teoreettiseen viitekehykseen sekä asetettuihin kysymyksiin. (Alasuutari 2011, 32) Tässäkin tutkimuksessa analysoinnin kohteena

oleva haastattelu on melko pitkä, litteroitua materiaalia haastattelusta syntyi parikymmentä sivua ja mukana on myös sisältöä, joka ei olennaisesti suoraan liity tutkimuskysymyksiin, joten tutkimuksen kannalta on tärkeää osata rajata esiin vain oleellinen tieto. Apuna analyysissä onkin käytetty sisällönanalyysin kaltaista menetelmää. Tuomen ja Sarajärven (2009, 103, 108) kirjan mukaan sisällönanalyysi sopii monenlaisten dokumenttien, myös haastattelujen analysointiin ja menetelmällä pyritään informaatioarvon lisäämiseen niin, että saadaan luotua yhtenäistä ja selkeää tietoa, vaikka aineisto onkin hajanainen.

1.4 Teoreettinen viitekehys

Yleisellä tasolla tämä kandidaatintutkielma koskettaa IFRS-standardeja, mutta vielä lähemmän tarkastelun kohteena ovat IAS 39 sekä IFRS 9 -standardit ja näiden standardien sisällön osalta erityisesti se, mitä näissä määrätään luottotappioiden kirjaamisesta ja mitä uudistuksia IFRS 9 näihin määräyksiin tuo. Näiden uudistusten ja muiden mahdollisten vaikutusten kohteena tässä tutkimuksessa ovat osuuskuntamuotoiset pankit.

Kuva 1: Teoreettinen viitekehys

Yllä oleva kuva 1 kuvaa tutkielman teoreettista viitekehystä, jossa edellä mainitut kaksi standardia linkittyvät sekä luottotappioiden kirjaamiseen, mutta myös yleisellä tasolla IFRS-standardeihin sekä standardeja laativaan tahoon (IASB). Viitekehys havainnollistaa, kuinka kaikki edellä mainitut tekijät vaikuttavat ketjun loppupäässä sijaitsevaan osuuspankkiyksikköön ja tätä kautta osuuspankkien toimintaan.

1.5 Tutkielman rakenne

Tämä tutkielma jakautuu neljään lukuun, joista ensimmäinen keskittyy tutkielmaa koskeviin yleisiin seikkoihin sekä taustatekijöihin, kuten tutkimuskysymysten ja metodologian määrittelyyn sekä tutkimuksen viitekehysten puitteissa löydettävissä olevan aiemman tutkimuksen esittelyyn. Toisessa luvussa puolestaan keskitytään tarkemmin tutkielman kannalta oleelliseen teoriaan. Toinen luku pitää sisällään yleisen katsauksen IFRS-standardeihin ja lyhyen esittelyn IASB:n keskeisimmistä tehtävistä sekä IAS 39- ja IFRS 9 -standardien sisällön tarkastelun siltä osin, mitä nämä standardit luottotappioista määräävät. Tämän tutkimuksen empiria ja analyysit pohjaavat haastattelun ohella toisen luvun sisältöön.

Kolmas luku sisältää tutkimuksen empiriaosuuden: taustaa yrityksestä, johon haastattelu toteutettiin, hieman lisätietoa osuuskunnasta yritysmuotona sekä itse varsinaisen haastattelun tiedot sekä haastattelusta tämän tutkimuksen kannalta poimitut keskeiset asiat. Yhteenveto ja johtopäätökset ovat yhdistettynä tutkielman viimeisessä eli neljännessä kappaleessa. Neljäs kappale siis sekä tiivistää tutkimuskysymysten kannalta keskeisimmät löydökset että esittää jatkotutkimuskysymyksiä, joiden pohjalta saman aihepiirin tutkimusta voisi olla mielenkiintoista jatkaa.

2 IFRS – KANSAINVÄLISET TILINPÄÄTÖSSTANDARDIT

IFRS-standardit muodostavat liiketoimintayksikköjen tilinpäätöksiä varten laaditun standardien joukon, joka määrää eristä, jotka tulisi kirjata varoiksi, veloiksi, tuloiksi ja kuluiksi. Standardeissa määrätään myös siitä, kuinka näitä kohteita mitataan ja miten ne esitetään tilinpäätöksessä. Standardeista löytyy myös määräyksiä edellä mainittuihin tietoihin liittyvistä liitetiedoista. (Pacter 2017) IFRS-normisto on tilinpäätösnormisto, jota sovelletaan yli sadassa maassa. Normistossa korostuvat ne informaatiotarpeet, joita erityisesti oman- ja vieraan pääoman ehtoiset sijoittajat tarvitsevat. (Haaramo, Palmuaro, Peill 2017) IFRS Foundation on laatinut vuonna 2017 taskuoppaan, jonka mukaan 88:sta suurimmassa arvopaperipörssissä listatuista yhtiöistä 27 000 yritystä soveltaa IFRS-standardeja, kun yrityksiä kaiken kaikkiaan näissä pörseissä on 49 000. Huomattava osa, jopa 90 % yrityksistä, joilla ei ole käytössään IFRS-standardeja ovat Japanissa, Kiinassa, Intiassa sekä Yhdysvalloissa. (Pacter 2017, 4)

2.1 IFRS-standardien taustaa

Vielä 1940-luvulla yritysten taloudellinen raportointi oli maailmanlaajuisesti hyvin monimuotoista ja hankalaa oli myös erilaisten taloudellisten tiedonantojen vertailu eri maiden väillä. Yritysten toiminnot alkoivat kuitenkin 1950-luvulla ulottua myös ulkomaille ja kansainvälinen kauppa yleisty, mikä johti siihen, että laskentatoimen ammattilaiset alkoivat nähdä kansainvälistymisen uutena haasteena. (Zeff 2012) Tilinpäätöstietojen vertailukelpoisuus korostuu myös erityisesti sijoittajien silmissä, sillä he haluavat informaation pohjautuvan samoihin lähtökohtiin ja periaatteisiin sijoituspäätöksiä tehdessään (Räty & Virkkunen 2004, 23). Nämä poliittiset ja taloudelliset erot, kirjanpidon lukuisat erilaiset käytännöt sekä taloudellisten raporttien välinen vaikea vertailu olivatkin suuri syy siihen, että EU:ssa siirryttiin kyseisten ongelmakohtien tunnistamisen jälkeen kohti käytäntöjen harmonisointia (Soderstrom & Sun 2007).

Heinäkuussa 2002 Euroopan Unionin parlamentti hyväksyi säännöksen, jonka mukaan kaikkien EU-alueella listattujen yritysten tulee ottaa käyttöönsä IFRS-standardit, eli kansainväliset tilinpäätösstandardit. Näiden standardien käyttöönotto tuli aloittaa vuoden 2005 alusta. Monissa maissa IFRS-standardien noudattaminen oli kuitenkin mahdollista jo aiemmin, sillä normisto oli vaihtoehtoinen usean maan omille standardeille. (Soderstrom & Sun, 2007)

Vaatimus IFRS-standardien käytöstä koskee myös Euroopan talousalueen jäsenmaita, kuten esimerkiksi Norjaa (Whittington 2005). Lisäksi yhtiöiden, joiden joukkovelkakirjalainat ovat julkisen kaupankäynnin kohteena, on tullut noudattaa IFRS-tilinpäätöstä vuodesta 2007 lähtien (Arlander H., Aro-Horelli I., Koivisto P., Linqvist H., Turunen R., Toivio A., Vanhanen A., Virta R., 2006, 1)

2.2 IASB ja IFRS-normisto

IFRS-säännösten laatiminen aloitettiin jo 1970-luvulla IASC:n (International Accounting Standards Board) toimesta, mutta nykyään uudelleenorganisoinnin seurauksena IASC tunnetaan nimellä IASB (International Accounting Standards Board) (Arlander et al. 2006, 4). Aiemmin toiminnassa ollut IASC perustettiin vuonna 1973 yhdeksän maan (mm. USA, Japani, Australia ja Saksa) tilintarkastajia edustavien organisaatioiden toimesta ja se alkoi julkaista IAS-standardeja. Standardit mukailivat paljon angloamerikkalaista mallia, jossa erilliset standardit laaditaan kullekin tilinpäätökseen liittyvälle erälle. (Haaramo et al. 2017)

IASC lopetti toimintansa, kun sääntelyyn kaivattiin tehostamista ja hallintoa haluttiin lujittaa, mikä johti organisaatorakenteen uusimiseen. IFRS-Foundation korvasi IASC:n ja nykyinen sääntelyelin IASB toimii nykyään sen alaisuudessa. (Haaramo et al. 2017) IASB on vuonna 2001 perustettu IFRS Foundation -järjestön elin, joka on vastuussa IFRS-standardien kehittämisestä. IASB pyrkii kehittämään yleisen edun mukaisesti korkealaatuisia tilinpäätösstandardeja, joiden avulla sijoittajat, lainanantajat ja muut tahot saavat asiaankuuluvaa ja vertailukelpoista tietoa. Läpinäkyvyyden, vastuullisuuden ja tehokkuuden edistäminen rahoitusmarkkinoilla ympäri maailman onkin yksi IFRS-standardien tavoitteista. (Pacter 2017) Myös EU:n asetuksessa 1606/2002 mainitaan, että IFRS-standardien käyttöönottamisella tavoitellaan pääomamarkkinoiden kustannustehokasta toimintaa sekä luottamuksen ylläpitämistä. EU:n tavoitteena on asetuksella myös pääomien vapaan liikkuvuuden vahvistaminen sekä edistää tasavertaista kilpailua taloudellisista resursseista. (Official Journal of the European Communities)

IFRS-standardien hyödyistä puhuttaessa esimerkiksi Brown (2011) kuitenkin huomauttaa, että hyödyt ja niiden laajuus riippuvat monista seikoista, kuten siitä, millaisia standardeja

ennen IFRS-standardien käyttöönottoa on käytetty sekä siitä, millainen on standardien noudattamisen ja toimeenpanon aste. Myös Soderstrom ja Sun (2007) ovat koonneet yhteen tutkimuksia IFRS-standardien vaikutuksia ja huomattavat, että osin ristiriitaiset tulokset voivat riippua myös siitä, millaisella metodologialla niitä tutkitaan.

IFRS-normisto koostuu kolmesta osa-alueesta, joita ovat;

- 1) käsitteellinen viitekehys (Framework), joka koskee tilinpäätöksen esittämistä ja laatimista
- 2) kansainväliset tilinpäätösstandardit (IFRS eli International Financial Reporting Standards sekä aiemmin IAS eli International Accounting Standards)
- 3) tulkintaohjeet (IFRIC IC, IFRS Interpretation Committee, joka aiemmin kulki nimellä Standing Interpretations Committee eli SIC)

Kohdan yksi käsitteellinen viitekehys määrittelee tavoitteet tilinpäätösinformaatiolle sekä muita tilinpäätösinformaatiota koskevia vaatimuksia, kuten hyödyllisyyden, perusoletukset, kirjaus- ja arvostusperiaatteet sekä esitettävät tiedot. (Haaramo et al. 2017) Kohdassa kaksi mainituista standardeista uudemmat kulkevat siis IFRS-standardien nimellä ja vanhemmat nimellä IAS. Tämän muutoksen taustalla on standardien laatijatahon uudelleenjärjestely, jonka yhteydessä myös nimenmuutoksesta päätettiin. (Arlander et al. 2006, 4)

2.3 IAS 39:n korvaaminen IFRS 9:llä - standardiuudistuksen taustaa

IFRS 9-standardin soveltaminen on viimeistään ollut otettava sovellettavaksi 1.1.2018 alkaen tai kyseisen päivämäärän jälkeen alkavilta tilikausilta (KPMG 2016, 8). Standardi korvasi aiemmin käytössä olleen IAS 39 -standardin, joka koskee rahoitusinstrumenttien kirjaamista ja arvostamista. Standardimuutos vastaa osaltaan kritiikkiin, jota IAS 39:ää kohtaan osoitettiin: standardi on liian monimutkainen sekä epäjohdonmukainen verrattuna siihen, kuinka liiketoimintayksiköt hallitsevat riskejään ja liiketoimintaansa. Standardi sai myös paljon kritiikkiä siitä, että sen mukaan lainojen ja saamisten luottotappioiden kirjaaminen on mahdollista vasta liian myöhään. (PwC 2017)

Koko maailmaa koskettaneen finanssikriisin jälkeen esitettiin kysymyksiä siitä, oliko arvonalentumisia koskeva luottotappiomalli vaikuttanut kriisiin, sillä malli ei ota huomioon niitä

tappioita, jotka rahoitusvarojen osalta olivat odotettavissa (Bester 2017). Finanssikriisin aikaan luottotappioiden kirjaaminen lainojen ja muiden rahoitusinstrumenttien osalta koettiin silloisten standardien mukaan kirjattuna tapahtuvan liian myöhään. Luottotappioiden kirjaaminen oli mahdollista vasta niiden tapahtuessa, minkä takia alettiin kaivata tulevaisuuteen katsovaa mallia luottotappioiden kirjaamiseen. Myös se, että arvonalentumismalleja oli olemassa useampia, koettiin voimassa olleiden standardien heikkoudeksi. (IFRS Foundation 2013, 4) Standardin arvonalentumisen suuruuden mittaaminen koettiin epäselväksi, sillä esimerkiksi joukkovelkakirjan arvonalentuminen saatettiin kirjata markkinahintoihin tai sopimukseen perustuviin kassavirtoihin perustuen riippuen siitä, kuinka joukkovelkakirja oli luokiteltu (Lloyd 2014).

Uusi IFRS 9 -standardi onkin yksi IASB:n vastatoimi maailmanlaajuiselle finanssikriisille. Standardi kokoaa yhteen kaikki rahoitusinstrumentteihin liittyvät näkökannat: luokittelun ja arvostamisen, arvonalentumiset sekä suojauslaskennan. (Lloyd 2014) Uuden standardin kehitystyö tapahtui kolmessa vaiheessa, kun IASB käsitteli erikseen edellä mainitut rahoitusinstrumentteihin liittyvät aspektit. IASB julkaisi päivitettyt versiot IFRS 9:stä, kun jokainen aihealue oli paranneltu tai muutoin saatu valmiiksi. Standardin lopullinen versio hyväksyttiin heinäkuussa 2014. (PwC 2017)

2.4 Arvonalentumiset ja luottotappiot IAS 39:n mukaan

IAS 39 Rahoitusinstrumentit: kirjaaminen ja arvostaminen nimensä mukaisesti määrää niistä vaatimuksista, jotka koskevat rahoitusvarojen ja -velkojen kirjaamista ja arvostamista, mutta myös eräiden muiden erien myymistä ja ostamista. Standardi sisältää myös säännöksiä koskien rahoitusinstrumenttien taseesta kirjaamista sekä suojauslaskentaa. (IFRS Foundation 2017). IAS 39 -standardia on täytynyt soveltaa tilikausilla, jotka ovat alkaneet 1. tammi-kuuta 2005 tai sen jälkeen (Deloitte 2016b), sillä vuoden 2005 alussa kyseinen standardi korvasi edeltävän, samannimisen IAS 39 -standardin (IASCF 2009, 131). Itse rahoitusinstrumenttien määritelmä löytyy IAS 32 -standardista: IAS 32.11 mukaan rahoitusinstrumentti on mikä tahansa sellainen sopimus, joka luo yhdelle osapuolelle rahoitusvaroihin kuuluvan erän ja samalla toiselle osapuolelle joko rahoitusvelan tai oman pääoman ehtoisen instrumentin (Haaramo et al. 2017; Deloitte 2017c).

IAS 39.58:n mukaan yhteisön tulee jokaisena tilikauden lopussa arvioida, onko olemassa objektiivista näyttöä siitä, että arvonalentumista on tapahtunut jossakin rahoitusvaroihin kuuluvassa omaisuuserässä (Deloitte 2017d). Kuten soveltamisohje AG85 määrää, tämä arviointi koskee kaikki sellaisia eriä, jotka sisältävät luottoriskiä eikä siis vain niitä, joihin luoton huonon laadun katsotaan liittyvän (ST-Akatemia 2018, 1003). Rahoitusvaroihin kuuluvaan omaisuuserään tehdään arvonalentumiskirjauksia vain silloin, kun arvonalentumisista on olemassa objektiivista näyttöä jonkin tapahtuman tai tapahtumien seurauksena (Deloitte 2017d). Tällaisia arvonalentumisiin mahdollisesti johtavia tapahtumia voivat IAS 39.59:n (PwC 2009, 24; IASCF 2009, 167) mukaan olla:

- a) liikkeellelaskijan tai velallisen merkittävät taloudelliset vaikeudet
- b) sopimusrikkomus, kuten laiminlyönti velan takaisinmaksussa
- c) lainansaajan taloudellisiin vaikeuksiin liittyvä myönnytys, jota lainanantaja muutoin ei harkitse
- d) konkurssin tai muun taloudellisen uudelleenjärjestelyn todennäköisyys
- e) kyseessä olevan rahoitusvaran toimivien markkinoiden häviäminen taloudellisista vaikeuksista johtuen
- f) alkuperäisen kirjaamisen jälkeen todettavissa oleva tieto siitä, että tulevaisuudessa saatavissa kassavirroissa on tapahtunut vähentyminen, joka voidaan määrittää, vaikka vielä ei ole mahdollista kohdistaa vähentymistä yksittäiseen rahoitusvarojen erään.

Arvonalentumistappioita, jotka ovat kuinka todennäköisiä tahansa, mutta jotka ovat seurausta vasta tulevaisuudessa tapahtuvista asioista, ei kirjata (PwC 2009, 24). Lisäksi näiden yllä listattujen tapahtumien on tultava ilmi vasta sen jälkeen, kun erä on ensimmäisen kerran kirjattu taseeseen (Deloitte 2017d) ja IAS 39.59:n mukaan niillä tulee olla vaikutusta rahoitusvarojen arvioituihin, tulevaisuudessa kerryttämiin kassavirtoihin. Samainen standardin kohta määrää myös seuraavasti: jos on olemassa näyttöä siitä, että arvonalentuminen on tapahtunut, tulee yhteisön toimia arvonalentumistappioiden suuruuden määrittelemiseksi sillä tavoin, kuin kyseisen rahoitusvaroihin kuuluvan erän osalta vaaditaan. (IASCF 2009, 167) Luottotappioita puolestaan ovat arvonalentumistappiot, joita ei saada perityksi (Räty & Virkkunen 2004, 286).

Kuten aiemminkin on jo mainittu, IAS 39:n mukaan arvonalentumistappioiden mittaamiselle on kuitenkin eri tapoja riippuen rahoitusinstrumentin luokittelusta (Lloyd 2014). Perussäännön mukaan arvonalentuminen tulee perua, jos sen aiheuttama syy tai tapahtuma peruuntuu, mutta tästäkin on olemassa poikkeuksia, joiden mukaan arvonalentumistappiota ei peruuteta, vaikka sen syy mitätöityisi. Myös näiden peruuntumisien kirjaamisten ja niiden poikkeuksien taustalla on rahoitusinstrumenttien luokittelu. (Räty & Virkkunen 2004, 286) Jos tieto, jota arvonalentumistappion määrän arvioimiseen käytetään on suppeaa tai tarkasteluajankohdan huomioon ottaen ei enää täysin merkityksellistä, tulee yhteisön IAS 39.62:n mukaan käyttää arvonalentumistappioiden määrän arvioinnissa harkintaansa, joka perustuu yhteisön omaan kokemukseen. Tällainen omaa harkintaa vaativa tilanne voi tulla eteen esimerkiksi velallisen taloudellisten vaikeuksien yhteydessä, kun vastaavanlaisiin velallisiin liittyvää toteumatietoa ei ole paljon saatavissa. (ST-Akatemia 2018, 950) Jos arvonalentumisen määrää arvioitaessa päädytään määriin, jotka sijoittuvat jollekin vaihteluvälille, tulee soveltamisohjeen AG86 mukaan arvonalentumistappiot kirjata määrään, joka on tällä vaihteluvälillä parhaan arvion mukainen. Tässä parhaan arvion määrittelyssä yhteisön tulee ottaa huomioon kaikki merkityksellinen tieto, joka ennen tilinpäätöksen julkistamista on saatavilla. Puolestaan se, miten paras arvio määritellään nojaa IAS 37.39:n sisältämään ohjeistukseen. (ST-Akatemia 2018, 1003)

2.4.1 Jaksotettuun hankintamenoon arvostetut rahoitusvarat

Rahoitusvaran tai velan jaksotettu hankintameno määritellään IAS 39.9:n mukaan seuraavasti: jaksotettu hankintameno on se määrä, johon rahoitusvaran tai -velan erä alun perin kirjanpitoon merkittäessä on arvostettu, kun huomioon otetaan lyhennyksistä aiheutuneet vähennykset, efektiivisen koron menetelmällä lasketut jaksotukset, jotka johtuvat alkuperäisen määrän ja erääntyvien määrien välisistä erotuksista sekä oikaisut arvonalentumisesta tai saamattomasta maksusta johtuvista vähennyskirjauksista (ST-Akatemia 2018, 932).

Jos rahoitusvara on arvostettu jaksotettuun hankintamenoon ja on olemassa objektiivista näyttöä, joka osoittaa rahoitusvaran kirjanpitoarvon olevan siitä tulvaisuudessa saatavaa rahamäärää suurempi, on omaisuuserän arvo alentunut (PwC 2009, 25). Tällaisen jaksotettuun hankintamenoon arvostetun lainan, muun saamisen tai eräpäivään asti pidettävän si-

joituksen arvonalentumistappio määritetään IAS 39.63:n mukaisesti kirjanpitoarvon ja arvioitujen tulevaisuudessa saatavien kassavirtojen nykyarvon erotuksena siten, että tulevat kassavirrat diskontataan kyseessä olevan erän alkuperäisellä efektiivisellä korolla. Tässä laskennassa ei oteta huomioon vielä toteutumattomia luottotappioita. (IASCF 2009, 169) Edellä mainittu menettely estää sen, että lainoille ja saataville ei voida käyttää markkina-arvoa hyväksikäyttävää lähestymistapaa (PwC 2009, 25). Standardin soveltamisohjeistuksessa AG84 nimenomaisesti määrätään, että mikäli lainan, muun saamisen tai eräpäivään asti pidettävän sijoitukset ehdot muuttuvat esimerkiksi uudelleen neuvottelun tai lainan sopimuspuolen taloudellisen vaikeuden vuoksi, käytetään arvonalentumisen määrittelyssä alkuperäistä efektiivistä korkokantaa. Saman soveltamisohjeen kohdan mukaan vaihtuvan koron tilanteessa diskonttokorkona käytetään sopimukseen perustuvaa tarkasteluhetken efektiivistä korkoa tai efektiivisiä korkoja. (ST-Akatemia 2018, 1002) Arvonalentumisen seurauksena tapahtuva kirjaus tehdään joko suoraan tulosvaikutteisesti tai vähennystilin kautta (PwC 2009, 25; IAS 39.63).

Arvonalentumistappioiden määrittämisen lähtökohtana on erillisperiaate (Räty & Virkkunen 2009, 287). IAS 39.64 määrää, että yhteisön on ensin yksilöllisesti arvioitava yksittäin merkittävien rahoitusvarojen arvonalentumisia objektiivisten todisteiden perusteella ja tämän jälkeen joko yksilöllisesti tai ryhmäkohtaisesti niiden erien osalta, jotka eivät yksinään ole merkittäviä (IASCF 2009, 169). IAS 39:n soveltamisohjeistuksen kohdassa AG87 sanotaan, että jotta ryhmäkohtainen arviointi voidaan tehdä, tulee rahoitusvarat luokitella samankaltaisten luottoriskiominaisuuksien perusteella. Soveltamisohjeen mukaan nämä luottoriskiominaisuudet antavat suuntaa sille, kuinka hyvin velalliset pystyvät suoriutumaan sopimusehtojen mukaisista maksuista esimerkiksi arvioinnissa, jossa huomioidaan varojen luonne, toimiala, vakuutustyyppi, maantieteellinen sijainti sekä erääntymisvaihe. (ST-Akatemia 2018, 1003) Jos objektiivista näyttöä arvonalentumisesta ei yksilöllisesti arvioitavien erien osalta ole löydettävissä riippumatta siitä, onko erä luokiteltu merkittäväksi vai ei, tulee IAS 39.64:n mukaan arvio tehdä ryhmäkohtaisesti. Kuitenkaan niitä eriä, joille määrittely tehdään yksilöllisesti ja joissa havaitaan arvonalentumistappioita, ei oteta mukaan tähän ryhmäkohtaiseen määrittelyyn. (IASCF 2009, 169) Soveltamisohjeen AG87 mukaan erien ryhmäkohtaisesti tapahtuva arvioitavuus eroaa tappioiden todennäköisyyksien ja muiden tilastojen osalta siten, että jos rahoitusvaran arvonalentuminen määritetään yksilökohtaisesti ja siinä ei ole

havaittavissa arvonalentumisia voi arvonalentumisen vaadittu suuruus olla eri kuin rahoitusvaroilla, joiden arviointi ei tapahdu yksilökohtaisesti. Tällaista lisäarviointia ei kuitenkaan tehdä, jos yhteisöllä ei ole samanlaisia riskiominaisuuksia omaavaa rahoitusvarojen ryhmää. (ST-Akatemia 2018, 1003)

Jos arvonalentumiskirjauksen jälkeen ilmaantuu objektiivista näyttöä sellaisesta tapahtumasta, joka on toteutunut alkuperäisen arvonalentumiskirjauksen jälkeen ja jonka johdosta arvonalentumisen määrän voidaan katsoa pienentyneen, on tästä mahdollista IAS 39.65:n mukaan tehdä alkuperäistä arvonalentumista pienentävä kirjaus (IASCF 2009, 169). IAS 39.65:n mukaan jaksotettuun hankintamenoan arvostetun rahoitusvaroihin kuuluvan erän mahdollinen arvonalentumisen pieneneminen kirjataan tulosvaikutteisesti (Deloitte 2017d). Jaksotettuun hankintamenoan arvostettujen rahoitusvarojen osalta arvonalentumistappioiden peruminen on siis mahdollista, jos perumiselle on olemassa objektiivista näyttöä. IAS 39.65 pitää sisällään myös rajoituksia arvonalentumistappioiden peruutuksille: tällainen arvonalentumistappion peruuttaminen ei kuitenkaan saa johtaa tilanteeseen, jossa erän arvo nousisi suuremmaksi kuin sen alkuperäinen hankintameno, jossa arvonalentumistappioita ei ole huomioitu. (ST-Akatemia 2018, 950-951)

2.4.2 Hankintamenoan arvostetut oman pääoman ehtoiset rahoitusvarat

Oman pääoman ehtoisia rahoitusvaroja, jotka on arvostettu hankintamenoan, ovat esimerkiksi osakkeet ja näiden käypään arvoon perustuvat johdannaiset, joille ei ole mahdollista määrittää käypää arvoa. Myös tämän luokittelun erien osalta arvonalentumistappio kirjataan, jos siitä on olemassa konkreettista näyttöä. (Räty ja Virkkunen 2009, 287) Kuten IAS 39.66 määrää, tällaisen erän kirjanpitoarvoa verrataan odotettavissa olevien rahavirtojen nykyarvoon, joka määritetään käyttämällä diskonttokorkona sellaista markkinatuottoa, joka olisi saatavilla vastaavanlaisesta rahoitusvaroihin kuuluvasta erästä (ST-Akatemia 2018, 951). Tällaista vastaavanlaista markkinatuottoa määritettäessä täytyy kuitenkin huomioida sijoitusten riskisyyden samankaltaisuus (Haaramo et al. 2017). Arvonalentumistappioiden peruuttaminen ei IAS 39.66:n mukaisesti ole hankintamenoan arvostettujen pääoman ehtoisten rahoitusvarojen kohdalla mahdollista (IASCF 2009, 169).

2.4.3 Myytävissä olevat rahoitusvarat

Myytävissä olevat rahoitusvarat ovat IAS 39.9:n mukaan rahoitusvaroja, jotka eivät kuulu johdannaisvaroihin ja jotka on nimenomaan luokiteltu myytävissä oleviksi tai jotka luokittelunsa mukaan eivät ole a) lainoja tai muita saamisia b) sijoituksia, jotka pidetään eräpäivään saakka eikä c) rahoitusvaroja, jotka kirjataan tulosvaikutteisesti käypään arvoon (ST-Akatemia 2018, 932).

Jos on olemassa objektiivista näyttöä myytävissä olevien rahoitusvarojen arvonalentumisesta ja erän käyvän arvon vähennyksen kirjaus on tehty muihin laajan tuloksen eriin, johtaa tämä siihen, että kertynyt tappio siirretään omasta pääomasta tulosvaikutteiseksi IAS 39.67:n mukaan. Tämä kirjaaminen tapahtuu myös silloin, kun erää ei ole kirjattu pois taseesta. (IASCF 2009, 170) Tulokseen kirjattavan määrän suuruus määrittyy IAS 39.68 mukaisesti alkuperäisen hankintamenon ja tarkasteluhetken käyvän arvon erotuksena siten, että hankintamenoa oikaistaan pääoman lyhennyksillä sekä jaksotuksilla ja käyvästä arvosta vähennetään kyseisen erän aiemmin tulosvaikutteisesti kirjatut arvonalentumistappiot. (ST-Akatemia 2018, 951)

Arvonalentumistappioiden peruuttamiseen vaikuttaa se, onko rahoitusinstrumentti oman vai vieraan pääoman ehtoinen (Haaramo et al. 2017). Jos instrumentti on oman pääoman ehtoinen, on aiemmin kirjatun arvonalentumistappion peruuttaminen tulosvaikutteisesti kielletty (IAS 39.69). Peruuttaminen täytyy IAS 39.70:n mukaan kuitenkin tehdä, jos instrumentti on vieraan pääoman ehtoinen ja sen käytä arvo nousee myöhemmin. Tällöin kirjaus tehdään tulosvaikutteisesti. Standardi kuitenkin vaatii, että tässä tapauksessa tulee voida osoittaa, että käyvän arvon kasvu johtuu jostain sellaisesta tapahtumasta, joka on ilmaantunut arvonalentumistappion kirjaamisen jälkeen. (IASCF 2009, 170) Jos arvonalentumistappion peruuttaminen vieraan pääoman ehtoisen rahoitusinstrumentin osalta tehdään sen johdosta, että käyvän arvon voidaan katsoa nousseen, tehdään arvonalentumisen peruminen tuloslaskelman kautta. Tässä tapauksessa tulee kuitenkin voida osoittaa, että käyvän arvon kasvu johtuu jostain sellaisesta tapahtumasta, joka on ilmaantunut arvonalentumistappion kirjaamisen jälkeen. (IASCF 2009, 168)

2.5 Arvonalentumiset ja luottotappiot IFRS 9:n mukaan

Vuoden 2018 tammikuun ensimmäisestä päivästä tai sen jälkeen alkavilta tilikausilta sovellettava IFRS 9 Rahoitusinstrumentit -standardi sisältää rahoitusinstrumenttien kirjaamista ja arvostamista, taseesta pois kirjaamista sekä arvonalentumisia ja suojauslaskentaa koskevia säännöksiä (Deloitte 2016a). Standardi korvaa siis edeltäjänsä, eli standardin IAS 39 Rahoitusinstrumentit -kirjaaminen ja luokittelu (PwC 2017, 5). Näiden kahden standardin suurimmat muutokset koskevat arvonalentumisia, rahoitusinstrumenttien luokittelua ja arvostamista sekä suojauslaskentaa (Lloyd 2014). Uudessa standardissa luottotappioiden kirjaaminen perustuu odotettujen luottotappioiden malliin, jossa pääperiaate on yleisen mallin mukaan rahoitusinstrumenttien luottokelpoisuuden seuraaminen sekä mahdollisten heikentymisten että parantumisen suhteen (EY 2014, 7).

Luottotappioiden kirjaamisen uudistamisen taustalla on pyrkimys tuottaa tilinpäätöstietoja hyödyntävillä tahoille hyödyllisempää informaatiota yhteisön rahoitusvarojen odotetuista luottotappoista (IFRS Foundation 2013, 2). Uudistuksen seurauksena luottotappioiden kirjaaminen toteutetaan odotettujen luottotappioiden mallin mukaan, kun IAS 39:n aikana sovellettiin nii kutsuttua toteutuneiden luottotappioiden mallia (KPMG 2014, 32). Odotettujen luottotappioiden huomioiminen alkaa siitä päivästä lähtien, kun esimerkiksi rahan lainaaminen tai rahoitusinstrumenttiin sijoittaminen tapahtuu (Lloyd 2014), mikä on suuri muutos verrattuna aiempaan IAS 39 -standardiin, jossa luottotappiovarauksen tai arvonalentumisen kirjaaminen oli kiellettyä silloin, kun esimerkiksi luottoa ensimmäisen kerran ollaan myöntämässä (KPMG 2014, 32).

Uudessa IFRS 9-standardissa arvonalentumisia koskevat vaatimukset pohjautuvat odotettujen luottotappioiden malliin (EY 2014, 7). Kyseinen malli pätee;

- 1) rahoitusvaroihin, joiden arvostaminen tapahtuu jaksotettuun hankintamenoon tai käypään arvoon laajan tuloslaskelman kautta
- 2) leasing- ja myyntisaamisiin
- 3) muihin luottotappioille alttiisiin rahoitusinstrumentteihin (esimerkiksi eräät lainasitoumukset ja eräät vakuussopimukset). (IFRS Foundation 2013, 4)

Tämä luokittelu kattaa kaikki rahoitusinstrumentit, joita arvonalentumiset voivat koskea, sillä uuden standardin mukaan rahoitusinstrumentit luokitellaan joko jaksotettuun hankintameenoon, käypään arvoon tulosvaikutteisesti tai käypään arvoon muiden laajan tuloksen erien kautta (KPMG 2016, 8-9; PwC 2017, 27).

IFRS 9:n mukaan luottotappiot ovat yhteisölle sopimuksen perusteella kuuluvien rahavirtojen ja yhteisölle odotettavissa olevien rahavirtojen välinen erotus laskettuna niin, että rahavirrat on diskontattu alkuperäisellä efektiivisellä korolla (PwC 2014, 11). Luottotappioiden määrittämisestä määrätään IFRS 9:n luvuissa 5.5.17-5.5.20. Näiden lukujen mukaan luottotappiot määritetään siten, että ne kuvastavat rahamäärää, joka on vinoutumaton ja todennäköisyyksillä painotettu ja jonka arvioinnissa huomioidaan mahdollisten lopputulosten vaihtelualue. Lisäksi luottotappioiden rahamäärän tulee kuvastaa rahan aika-arvoa sekä informaatiota, joka on järkevää ja perusteltavissa olevaa sekä huomioi menneisyyteen, nykyiseen tilanteeseen sekä tulevaisuuteen liittyviä taloudellisia olosuhteita. (ST-Akatemia 2014, 28). Luottotappioita syntyy kuitenkin myös silloin, kun yhteisö saa täyden maksun erääntymispäivän jälkeen, sillä odotetut luottotappiot huomioivat sekä maksujen määrän että ajoituksen (IFRS 9 B5.5.28). Kun yhteisö määrittää odotettuja luottotappioita, sen tulee huomioida luottotappioiden toteutumisen riski tai todennäköisyys luottotappion toteutumiselle ja toisaalta myös sille, että luottotappio ei toteudu. Luottotappioiden määrittäminen ei kuitenkaan välttämättä vaadi sitä, että yhteisö määrittäisi jokaisen mahdollisen skenaarion. (IFRS 9.5.5.18)

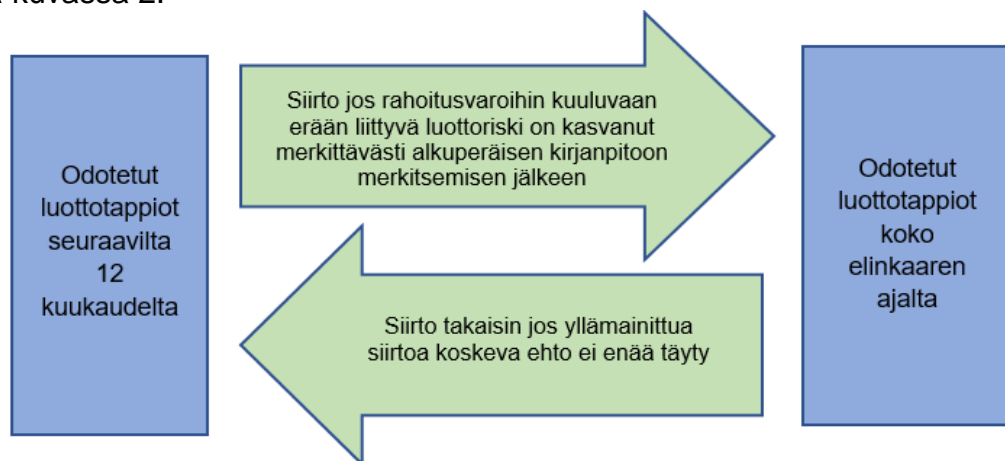
IFRS 9 -standardi pitää sisällään kolme erilaista lähestymistapaa sille, kuinka odotettuja luottotappioita mitataan ja kuinka ne kirjataan. Näistä ensimmäistä eli yleistä lähestymistapaa sovelletaan kaikkiin lainoihin ja saamisiin, joita ei muilla lähestymistavoilla voida käsitellä. Toinen, eli yksinkertaistettu lähestymistapa koskee myyntisaamisia sekä eräitä IFRS 15 -standardiin liittyviä sopimusvaroja sekä esimerkiksi vapaaehtoisena vuokrasaamisia (PwC 2017, 8). Kolmas lähestymistapa on määritelty rahoitusvaroille, joihin jo ostettaessa tai muutoin alkuperäisin kirjauksen yhdessä liittyy luotto-ominaisuuksien heikentymistä (PwC 2017, 8; EY 2014, 15). Tällöin kyseessä voi olla esimerkiksi laina, joka on sen sisältämän luottoriskin takia hankittu suurella alennuksella (EY 2014, 15).

2.5.1 Yleinen lähestymistapa

Yleisen lähestymistavan mukaan odotettujen luottotappioiden kirjaaminen perustuu rahoitusinstrumentissa tapahtuviin luottoriskien muutoksiin, jotka ilmenevät rahoitusinstrumentin alkuperäisen kirjaamisen jälkeen (EY 2014, 12). Sen mukaan, millaisia muutoksia rahoitusinstrumenttien luotto-ominaisuuksissa esiintyy, jaetaan instrumentit kahteen luokkaan seuraavalla tavalla:

- 1) rahoitusinstrumentit, joiden luotto-ominaisuuksissa ei ole tapahtunut merkittävää muutosta huonompaan suuntaan niiden alkuperäisen kirjaamisen jälkeen ja joiden luottoriski on matala
- 2) rahoitusinstrumentit, joiden luottokelpoisuudessa on tapahtunut merkittävä huononemista alkuperäisen kirjaamisen jälkeen. (IFRS Foundation 2013, 5)

Arvon alentumisten arviointi perustuu näihin kahteen luokkaan, sillä arviointi tapahtuu pohjaten joko odotettujen luottotappioiden määrittämiseen seuraavien 12 kuukauden ajalta tai odotettujen luottotappioiden määrän arviointiin koko instrumentin elinkaaren ajalta riippuen siitä, kumpaan luokkaan rahoitusinstrumentin katsotaan kuuluvan (KPMG 2016, 11). Jos rahoitusinstrumentti kuuluu luokkaan 1 eli siihen liittyvä luottoriski ei ole merkittävästi lisääntynyt alkuperäisen kirjaamisen jälkeen, tulee instrumentille arvioida odotettujen luottotappioiden suuruus seuraavien 12 kuukauden ajalle (IFRS Foundation 2013, 5), kuten IFRS 9:n luku 5.5.5 määrää (ST-Akatemia 2014, 25). Luokan 2 rahoitusinstrumenteille, joiden luottoriski on merkittävästi kasvanut, määritetään odotetut luottotappiot koko niiden elinkaaren ajalle (IFRS Foundation 2013, 5; ST-Akatemia 2014, 25). Näitä menettelytapoja on mallinnettu vielä kuvassa 2.

Kuva 2: Kahden arvostamisperiaatteen malli (KPMG 2014, 33)

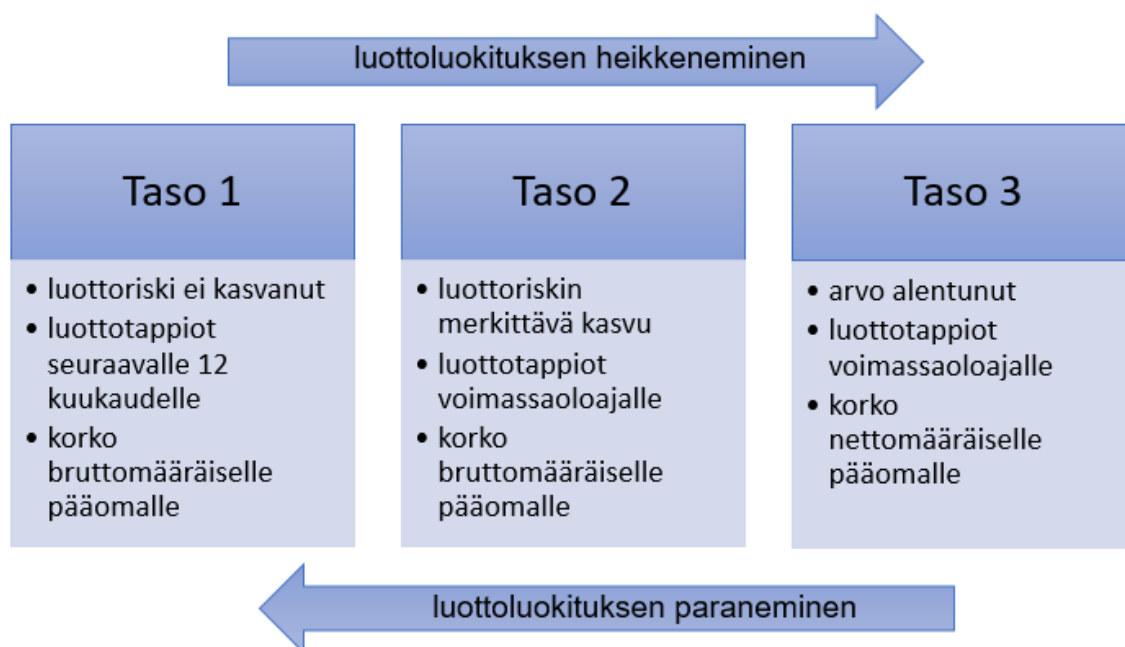
Tähän luottoriskin kasvuun ja sitä kautta luottotappioita koskevaan arviointiin on käytettävä kaikkia ilman kohtuuttomia kustannuksia ja vaivannäköä saatavissa olevaa informaatiota, eli sekä menneeseen että nykytilanteeseen, mutta myös tulevaisuuteen suuntautuvaa relevanttia tietoa (Lloyd 2014). Luottotappioiden arvioinnissa käytettävä informaation määrä on siis uuden standardin mukaan suurempi kuin aiemmin (IFRS Foundation 2013, 5). IFRS 9:n luvut 5.5.9-5.5.12 määräävät siitä, kuinka luottoriskin merkittävä kasvu määritetään. Standardin mukaan yhteisö käyttää tässä arvioinnissa odotettavissa olevien laiminlyöntien riskin muutosta eikä odotettavissa olevien luottotappioiden määrän muutosta. Yhteisön tulee siis arvioinnissaan verrata sitä laiminlyönnin riskiä, joka rahoitusinstrumentilla alkuperäisen kirjauksen yhteydessä on ollut siihen laiminlyönnin riskiin, joka instrumenttiin raportointipäivänä kohdistuu. Tässä arvioinnissa tulee käyttää apuna perusteltavissa oleva, järkevä informaatio, jonka saamiseksi käytettävät kustannukset eivät ole kohtuuttomia tai vaadi kohtuuttomia ponnisteluja ja joka viittaa alkuperäisen kirjaamisen jälkeen tapahtuneeseen luottoriskin merkittävään nousuun. Jos tällaista edellä mainitun kaltaista informaatiota on saatavilla, ei yhteisö voi ratkaista luottoriskin merkittävää kasvua pelkästään viivästyksiä koskevan tiedon perusteella. Poikkeuksena tästä voidaan kuitenkin pitää tilannetta, jossa tulevaisuuteen suuntautuvaa informaatiota ei ole saatavilla. Tällöin arvio voidaan tehdä viivästyksen perusteella. (ST-Akatemia 2014, 25-26)

IFRS 9 sisältää myös erilaisia operationaalisia yksinkertaistuksia, joiden avulla on helpompi arvioida sitä, onko luottoriskissä tapahtunut merkittäviä muutoksia huonompaan suuntaan (EY 2014, 13). Luottoriskin kasvuun liittyen voidaan olettaa, että luottoriskin voidaan katsoa kasvaneen merkittävästi, jos sopimusmaksut ovat erääntyneet yli 30 päivää sitten ja niitä ei ole vielä maksettu (Deloitte 2017b). Tämä johtaisi odotettujen luottotappioiden kirjaamiseen. Olettama luottoriskin kasvusta 30 päivän viivästymisen perusteella ei kuitenkaan automaattisesti johda luottoriskin kasvamiseen, vaan se voidaan kumota, jos on olemassa perusteltavissa olevaa informaatiota siitä, että viivästyksestä huolimatta luottoriski ei ole kasvanut. Jos yhteisö on ennen maksujen 30 päivän myöhästymistä todennut luottoriskin merkittävästi kasvaneen, ei tätä oletusta sovelleta. (Euroopan komissio 2016; IFRS 9 5.5.11) Lisäksi soveltamisohjeissa B5.5.17 esitetään lista, jonka seikat voivat olla merkittäviä luottoriskin arvioinnissa. Tämä lista sisältää esimerkiksi lainanottajan taloudellisen ja teknologisen ympäristön epäedulliset muutokset, sekä luottoriskin lisääntyminen lainansaajan muissa rahoitusinstrumenteissa. (ST-Akatemia 2014, 120-122)

IFRS 9:n soveltamisohjeet sisältävät myös mainintoja seikoista, jotka voivat viitata rahoitusinstrumentin alhaiseen luottoriskiin (IFRS 9 B5.5.22-B5.5.24). Standardin mukaan hyvään luottoluokitukseen (investment grade) kuulumisen saatetaan nähdä merkinä alhaisesta luottoriskistä (Deloitte 2017b). Luottoluokitusten suhteen on kuitenkin myös mahdollista, että saman luottoluokituksen rahoitusinstrumentit voivat olla eri tasoilla, kun tarkastellaan odotettujen luottotappioiden määrittämistä. Näiden tasojen väliset erot selviävät paremmin seuraavassa kappaleessa, mutta on mahdollista, että luotto, jonka luokitus on laskenut luottoluokitusasoilla mitattuna tasolta BBB tasolle B, siirretään odotettujen luottotappioiden kirjaamista koskevilla tasoilla tasolta yksi tasolle kaksi samaan aikaan, kun uusi luotto voi kuulua luottotappioihin liittyvillä tasoilla tasolle yksi sen takia, että se alkuperäisen kirjaamisen aikaan on luottoluokitukseltaan tasolla B. Tämän käytännön takana on nimenomaan luottotappioiden määrittämisen perustuminen luottoluokituksen muutosten seuraamiseen. (KPMG 2016, 11) Rahoitusinstrumentin alhaisesta luottoriskistä kertovat myös siihen liittyvä laiminlyönnin pieni riski, luoton saajan lähitulevaisuuden hyvät mahdollisuudet vastata sopimusvelvoitteisiin sekä se, että erilaiset epäsuotuisat taloudelliset ja liiketoiminnalliset muutokset eivät välttämättä pitkällä aikavälillä huononna luotonsaajan mahdollisuuksia selvittää sopimusvelvoitteistaan (Deloitte 2016a, 9).

Yleisessä lähestymistavassa odotetuille luottotappioille on laadittu kolmetasoinen malli, jossa eri luokkien väliset erot liittyvät luottotappioiden kirjaamiseen ja rahoitusvaroihin liittyvään korkotuottoon (IFRS Foundation 2013, 6). Tätä mallia havainnollistetaan kuvassa 3. Tasolla yksi rahoitusinstrumentin luottoriskin ei katsota kasvaneen merkittävästi (KPMG 2016, 11) ja tällöin odotetut luottotappiot kirjataan seuraavan 12 kuukauden ajalta, korkojen kirjaaminen puolestaan tapahtuu efektiivisellä korolla bruttomääräisenä kirjanpitoarvoon (IFRS Foundation 2013, 6). Jos rahoitusinstrumentin alkuperäisen kirjaamisen jälkeen sen luottoriskin katsotaan nousseen, siirretään se tasolla kaksi, jolloin odotetun luottotappiot kirjataan instrumentin koko elinkaaren ajalta (KPMG 2016, 11). Tason kaksi rahoitusinstrumenteissa ei kuitenkaan ole objektiivista näyttöä luottotappioista. Korot kirjataan tason yksi tapaan bruttomääräiselle kirjanpitoarvolle. (IFRS Foundation 2013, 6) Koska odotettujen luottotappioiden tarkastelujakso on ryhmässä kaksi ryhmää yksi pidempi, myös niiden määrä on huomattavasti suurempi tasoon yksi verrattuna. Tämä vuoksi muun muassa edellä mainittujen luottoriskin kasvamisen määrittämistä koskevien huolellinen määrittely on tarpeen. Tasolta yksi tasolle kaksi siirryttäessä siirto onnistuu myös päinvastaiseen suuntaan,

eli jos myöhemmin voidaan katsoa, että rahoitusinstrumenttiin liittyvä luottoriskin taso taas paranee ja alenee, voidaan instrumentti siirtää takaisin tasolle yksi. (KPMG 2016, 11)

Kuva 3: Yleinen lähestymistapa, mukailten (KPMG 2016, 11; Haaramo et al. 2017)

Tasolle kolme siirretään sellaiset rahoitusvarat, joiden arvonalentumisesta on objektiivista näyttöä raportointipäivänä. Tällöin odotetut luottotappiot kirjataan koko elinkaaren ajalta ja korkotuottojen laskeminen tapahtuu nettomääräiselle kirjanpitoarvolle eli laskennassa otetaan huomioon vähennys luottotappioita vastaavalla määrällä. (IFRS Foundation 2013, 6) Tasolta kolme voidaan siirtyä takaisin alemmille tasoille, jos rahoitusinstrumentti on niille aiemmin kuulunut. Myöhempi siirto tasoille yksi ja kaksi ei kuitenkaan onnistu, jos alkupe- räisen kirjaamisen yhteydessä rahoitusvaran on katsottu kuuluvan tasolle kolme. (KPMG 2016, 11)

2.5.2 Yksinkertaistettu lähestymistapa

Yksinkertaistettua lähestymistapaa täytyy soveltaa esimerkiksi myyntisaamisiin tai sopimusvaroihin, jotka aiheutuvat IFRS 15 mukaisista liiketoimista ja joihin ei liity merkittävää rahoituksellista osatekijää (EY 2014, 14, IFRS 9.5.5.15). Myyntisaamiset tai sopimusvarat, jotka

sisältävät merkittävän rahoituksellisen osatekijän puolestaan voidaan yhteisön oman valinnan mukaan käsitellä joko yksinkertaistetun mallin mukaan tai seuraamalla luottoriskin kehitystä (PwC 2014, 6). Yksinkertaistettua lähestymistapaa sovelletaan IFRS 9:n luvun 5.5.15 mukaan myös siinä tapauksessa, kun on kyse IFRS 17 mukaisista liiketoimista aiheutuvista vuokrasaamisista ja yhteisön laatimisperiaatteen mukaan tappiota koskeva vähennyserä arvostetaan määrään, joka vastaa odotettujen luottotappioiden määrää koko sen voimassaoloajalta (ST-Akatemia 2014, 27). Vapaaehtoisesti yksinkertaistettu lähestymistapa on sovellettavissa myös muille vuokrasaamisille sekä rahoitusleasingsaamisiin (Euroopan komissio 2016).

Yksinkertaistetun lähestymistavan mukaan luottoriskin muuttumisen seuraamista ei edellytetä, sillä lähestymistapa vaatii yhteisöä kirjaamaan tappioita koskevat varaukset kohteen koko elinajalle siitä päivästä lähtien, kun rahoitusinstrumentin alkuperäinen kirjaus suoritetaan. IASB uskoo tämän menettelyn helpottavan sellaisten yritysten käytännön huolia, joilla ei ole käytössään monimutkaisia luottoriskin hallintajärjestelmiä. IASB on kuitenkin myös todennut, että yksinkertaistetun lähestymistavan käyttäminen vähentäisi vertailukelpoisuutta. (EY 2014, 14)

2.5.3 Lähestymistapa jo hankittaessa arvoltaan alentuneille rahoitusvaroille

Yleiseen arvonalentumismalliin on olemassa poikkeus myös ostohetkellä ja muutoin alkuperäisen kirjaamisen yhteydessä jo luottoluokitukseltaan heikentyneille rahoitusvaroille. Tällöin alkuperäisen kirjaamisen yhteydessä tulee olla todiste siitä, että rahoitusinstrumentin arvo on alentunut. (PwC 2014, 6) Rahoitusinstrumentti voidaan katsoa luottoriskin johdosta arvoltaan alentuneeksi, kun sen arvioituihin kassavirtoihin on negatiivisesti vaikuttanut yksi tai useampi tapahtuma. Näistä tapahtumista on IFRS 9 -standardin liitteessä A lista, joka mukailee paljolti IAS 39:n listaa arvonalentumistappioon johtavista seikoista, joka on esitetty tämän tutkielman luvussa 2.4. Uuden standardin mukaan edellä mainitun kaltaisia tapahtumia voivat olla esimerkiksi merkittävät taloudelliset vaikeudet joko luotonantajan tai -saajan puolella, sopimusrikkomus (esimerkiksi maksun laiminlyönti), lainansaajan todennäköisesti edessä oleva konkurssi tai se, että rahoitusvara hankitaan suurella alennuksella. (EY 2014, 15)

Tässä poikkeusryhmässä arvonalentumiset määritetään koko rahoitusvaran elinajalle siinä yhteydessä, kun alkuperäinen kirjaaminen tapahtuu. Odotettujen luottotappioiden sekä positiiviset että negatiiviset muutokset, joita alkuperäisen kirjaamisen jälkeen mahdollisesti ilmaantuu, kirjataan välittömästi tulosvaikutteisesti. (PwC 2014, 6) Odotettujen luottotappioiden positiivissuuntaiset muutokset kirjataan arvonalentumisvoitoiksi myös silloin, kun koko elinkaaren ajalta odotettavat luottotappiot ovat alkuperäisen kirjaamisen yhteydessä arvioituja, tulevaisuuden rahavirtoihin sisällytettyjä odotettuja luottotappioita pienempiä (Euroopan komissio 2016). Efektiivinen korkokanta tälle poikkeusryhmälle lasketaan ottamalla huomioon alkuperäiset koko elinkaaren luottotappiot arvioiduissa kassavirroissa (EY 2014, 15).

3 TUTKIMUSMENETELMÄT JA -AINEISTO

Tässä tutkimuksessa on oleellisena osana myös osuuskuntamuotoisten pankkien toiminnan tarkastelu ja erityisesti IFRS 9:n yhteys toiminnan muutoksiin, joita käsitellään erityisesti haastatteluaineiston avulla. Osuuskuntanäkökulman vuoksi tässä kappaleessa käydään kuitenkin ennen varsinaista empiiristä aineistoa läpi ensin hyvin lyhyesti osuuskuntatoimintaa yleisesti sekä tehdään lyhyt katsaus OP Ryhmän toimintaan.

3.1 Osuuskuntatoiminta ja OP Ryhmä

Davisin ja Worthingtonin (1993) mukaan 1800-luvun osuuskuntatoiminnan juuret sijoittuvat Englantiin, Ranskaan, Irlantiin sekä Saksaan. Paikallisiin alueisiin ja yhteisöihin tiiviissä yhteydessä olevina yrityksinä osuuskuntamuotoiset pankit pystyivät aikaansaamaan luottamusta ja vahvoja suhteita jäseniinsä sekä kasvattamaan pk-yritysten, maanviljelijöiden sekä matalatuloisten talouksien yhteyksiä pankkitoimintaan sekä edistämään taloudellista ja sosiaalista kehitystä paikallisella alueella. Lisäksi osuuspankit ovat luotontarjonnan lisäksi olleet aktiivisia kehittämään yritystoimintaa sekä tarjonneet institutionaalista tukea, rahoittaneet tutkimusta ja kannustaneet koulutukseen. (Giagnocavo & Gerez 2012) Osuuskunnan ja sen jäsenten yhteys tulee ilmi Suomessa myös osuuskuntalaissa, jossa osuuskunnan toiminnan tarkoituksiksi määritetään taloudellisen toiminnan harjoittaminen niin, että se tulee jäsenten taloudenpitoa ja toimintaa sekä siten, että osuuskunta järjestää joko itse tai muulla tavoin jäsenilleen palveluita, joita jäsenet puolestaan käyttävät hyväkseen (OKL 1:5§). Pöyhönen (2013) mainitseekin kirjassaan osuuskuntamuotoisen yritystoiminnan sopivan hyvin toimintaan, jossa yrityksen tärkein tavoite ei ole yhteisön ja omistuksen arvon jatkuva kasvattaminen sekä toimintaan, jossa omistajakunta vaihtuu.

Tässä tutkimuksessa empiriaosuus koostuu erääseen OP Ryhmän pankkiin tehdyn haastattelun analysoimisesta. OP on 170:stä itsenäisestä osuuspankista koostuva ryhmä, jossa pankit ovat muodoltaan osuuskuntia. Yleisesti Osuuspankkien tehtävää kuvataan yrityksen nettisivuilla seuraavasti: ”Osuuspankkien perustehtävä on edistää omistaja-asiakkaiden, asiakkaiden ja toimintaympäristön kestävästä taloudellisesta menestystä, turvallisuutta ja hyvinvointia.” Yritysmuodon seurauksena osuuspankkien toimintaympäristössä näkyvät yhteisöllisyys sekä jatkuvuus. (OP Ryhmä 2018c) Lisäksi OP Ryhmä kertoo nettisivuillaan, että sen

toiminta ei tavoittele omistajien voiton maksimointia, vaan tuottaa mahdollisimman tehokkaasti sellaisia palveluita, joita ryhmän omistaja-asiakkaat tarvitsevat. Perustehtäväkseen OP Ryhmä kertoo omistaja-asiakkaiden, asiakkaiden sekä toimintaympäristön kestävän taloudellisen menestyksen, turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistämisen. Yritys kertoo nettisivuillaan myös omistaja-asiakkaidensa pääsevän vaikuttamaan oman osuuspankkinsa päätöksiin ja näin myös siihen, kuinka oma lähiseutu kehittyy. (OP Ryhmä 2018b)

OP Ryhmän liiketoiminta-alueisiin kuuluvat pankki-, vakuutus- ja varainhoitoliiketoiminnot, mutta tulevaisuudessa OPlla on tavoitteenaan kehittää yhä vahvemmin myös terveys- ja hyvinvointipalveluista uutta liiketoiminta-aluetta jo edellä mainittujen alueiden rinnalle. Lisäksi yrityksen strategiaa myötäillen OP Ryhmä tavoittele muutosta ”puhtaasta finanssitoimijasta digitaalisen ajan monialaiseksi palveluyritykseksi.” (OP Ryhmä 2018a)

3.2 Haastatteluaineiston kuvailu

Haastattelu toteutettiin tammikuussa 2018 avoimena haastatteluna, jossa kysymykset olivat lähinnä haastattelijoiden omissa mielissä ja haastattelu muistutti monilta osin keskustelua. Haastattelun alkuperäinen tarkoitus on toimia esitutkimusmateriaalina haastattelun tekijöille, mutta aihepiirinsä vuoksi se soveltuu myös tämän kandidaatintyön empiriaosuuden materiaaliksi. Haastattelijoina toimi kolme LUTin henkilökuntaan kuuluvaa henkilöä, joilla jokaisella on oman työnsä, koulutuksensa ja tutkimuksiensa osalta tietämystä osuuskuntatoiminnasta, IFRS-standardeista sekä laskentatoimen maailmasta. Haastateltavina osapuolina tässä haastattelussa olivat erään OP Ryhmän pankin riskienhallintapäällikkö sekä pankinjohtaja. Tästä lähtien tutkimuksessa käytettävässä haastattelumateriaalissa riskienhallintapäällikkö on nimetty tunnisteella Haastateltava 1 ja pankinjohtaja tunnisteella Haastateltava 2. Kestoltaan haastattelu oli vajaan tunnin mittainen ja se nauhoitettiin sekä myöhemmin litteroitiin. Litteroitua materiaalia haastattelusta syntyi parikymmentä sivua, joten haastattelusta pyritään poimimaan nimenomaan luottotappioudistukseen liittyvät seikat, jotta esiin saadaan vain tutkimuskysymysten kannalta relevantti tieto.

3.3 Vaikutukset pankkien tulokseen

Pankkien tulokseen vaikuttavista seikoista haastattelussa nousivat esiin IFRS 9 -standardiin liittyvä etupainotteiset ja laskennalliset luottotappiot. Haastatteluun osallistunut pankinjohtaja esimerkiksi totesi, että IFRS 9:n mukaisilla luottotappioilla voi todennäköisesti olla vaikutusta siihen, kuinka paljon pankkien tulokseen syntyy vaihtelua:

”Se on todennäköstäkin ainaki mejjän ryhmän haarukoinnissa, että tulostvaihteluja tulee aikasempaa enemmän, josko se nyt stabiili on koskaan.”

Haastateltava 2 viittasi haastattelussa siihen, että nimenomaan uuden standardin mukainen etupainotteinen ja arvioihin perustuva luottotappiomalli voi aiheuttaa vaihteluja pankin tulokseen ja näiden mahdollisten heilahtelujen perusta ei välttämättä tunnu todelliselta:

”Niin tietyl taval tuntuu, et se ei oo todelline siinä mieles, et siel on se laskennallinen, joka voi heiluttaa aika paljonki.”

Lisäksi haastattelussa nousi ilmi haastateltavien osalta luottotappioihin ja niiden määrään liittyen myös se, että itse pankin toiminnassa ei ole tapahtunut suuria ja oleellisia muutoksia, vaan toiminta on ollut vastuullista myös ennen IFRS 9 koskevaa standardimuutosta. Haastattelussa tuli siis ilmi, että luottotappioiden määrä voi kasvaa, vaikka toiminta ei merkittävästi ole muuttunut, mikä näyttää johtuvan nimenomaan uudesta luottotappioiden kirjaustavasta. Haastateltava 1 toi kuitenkin esiin myös sen seikan, että tilanne on kaikille sama, ja varsinaisen liiketoiminnan tulos on kuitenkin myös muutoksen jälkeen nähtävissä, joskaan ei niin helposti:

”Tietysti luvut ovat vertailukelpoisia sinänsä kaikki ketkä käyttävät IFRS ysiä, mutta kyl niitten lukujen takaa sen tilinpäätöksen liitetiedoista varmaa sit pitää se todellisen liiketoiminnan kannattavuus pystyy lukemaa ja se varmaan menee entistä vaikeemmaks.”

Varsinaisia juuri IFRS 9:n aiheuttamia luottotappioita varten tehtyjä muutoksia vastauksena kulujen mahdolliseen lisääntymiseen ei haastattelussa juurikaan noussut esiin tai ainakaan haastateltavat eivät kysyttäessä tuoneet esiin juuri ollenkaan keinoja, joilla nousseita kuluja

esimerkiksi tuotevalikoimaa muuttamalla ja muilla keinoilla yritettäisiin kompensoida. Haastateltava 2 kuitenkin mainitsi haastattelussa, että myös pankit harjoittavat lisämyyntiä, mitä kautta ne hakevat suurempaa tuottoa. Esimerkeiksi pankkien lisämyynnistä nousivat haastattelussa korkosuojaukset, takaisinmaksuturvat, eläkevakuutukset sekä erilaiset varallisuudenhoitotuotteet. Haastattelun mukaan myös korkokate on pankeille yksi tapa saada tuottoja. Haastateltava 2 kuitenkin myös mainitsi haastattelussa, että Osuuspankin täytyy kuitenkin seurata, kuinka uudistuksen vaikutukset alkavat näkyä ja pitääkö pankin myöhemmin tämän johdosta muuttaa toimintaansa jotenkin.

Haastateltavilla ei vaikuttanut olevan myöskään mitään selkeää vastausta siihen, kuinka mahdollisia IFRS 9:stä johtuvia tulosvaihteluja voitaisiin välttää ja mitä pankissa voitaisiin tehdä, jotta tasainen ja positiivinen tulostaso taattaisiin. Haastateltava 1 esimerkiksi totesi, että sääntely mitä ilmeisemmin tuo pakostikin volatiliteettia pankkien tulokseen ilman, että pankissa sille mitään juuri mahdettaisiin. Lisäksi hän mainitsi pankkien tekevän parhaansa mukaan hyvää tulosta, mutta että sääntely luultavasti tuo tästä huolimatta heilahtelua tulostasoon. Haastateltava 2 lisäsi tähän pankeilla periaatteessa olevan mahdollista myös välttää tulosvaihtelua, mutta että ainakaan sitä ei kaikilla keinoilla haluta tehdä:

”Tietyl taval vois ajatella, et nyt olisi järkevää karttaa riskiä eli mennä turvallisuushakusempaan, koska silloin on todennäkösempää, et sitä vaihtelu ei tulis niin paljon, mutta se että sit tulee taas nämä muut aspektit, et en haluu lähteä sellast tekemään, koska kyllähä se sitte näkyy asiakkailleki.”

Haastattelussa tuli myös ilmi, että pankeissa on myös itse seurattu saamiskohtaisia arvonalentumiskirjauksia sekä lopullisia luottotappiokirjauksia jo vuosia ja näistä on voitu havaita, että pankit osaavat havaita ongelmia ja itse ennakoida tilanteita niin, että saamiskohtaiset arvonalentumiskirjaukset osuvat hyvin kohdalleen ja lopullisilla kirjauksilla ei enää ole kovin suurta tulosvaikutusta.

Haastattelun perusteella Osuuspankeilla on myös kiinnostusta selvittää, kuinka IFRS 9:stä aiheutuvista seurauksista voitaisiin saada myös hyötyä ja löytää toimintatavoista jonkinlaista kilpailuetua. Haastateltava 1 esimerkiksi kertoo, että koska IFRS kytkeytyy luottoluokituk-

seen, olisi pankeille hyödyllistä selvittää, ovatko heidän omat sisäiset luokittelumenetelmänsä ja niiden sisältämä pitkältä ajalta kerätty informaatio parhaalla mahdollisella tavalla hyödynnetty ja käytössä siten, että tiedot katsovat riittävästi suhdanteiden yli eivätkä esimerkiksi anna liian huonoja luottoluokkia. Haastateltava 1:n mukaan näin voitaisiin edesauttaa sitä, ettei IFRS:n lopputulos ole liian voimakas ja että datan oikeellisuuden tason koveneminen voisi edesauttaa IFRS:n pienempää vaikutusta.

Lisäksi molemmat haastateltavat toteavat, että pankkien toiminnan kannalta olisi hyödyllistä löytää riskienhallinnallisen ja liiketoiminnallisen tavoitteidenasetannan optimikohta, jossa näiden tavoitteidenasetantojen kombinaatiolla löydettäisiin sellainen piste, joka tuottaa pankkien kannalta parhaimman tuloksen. Haastateltava 1:n mukaan näin olisi hyvä tavoitella lisäarvoa tuotetun datan perusteella, joka pankeille väistämättä kertyy ja näin kehittää tavoiteasetantaa entistä paremmaksi. Näissä kohdin tulokseen liittyvillä vaikutuksilla näyttää olevan yhteys myös pankin muuhun toimintaan järjestelmien ja datan kautta.

3.4 Vaikutukset osuuskuntamuotoisten pankkien toimintaan

Haastattelussa nousi esiin IFRS 9:iin liittyviä seikkoja, joista osa enemmän yhteisiä kaikille pankeille, mutta myös asioita, jotka tuntuvat koskettavan enemmän juuri Osuuspankkeja niiden yritysmuodosta johtuen. Haastatteluaineistosta on tässä yritetty poimia nimenomaan jälkimmäisiä seikkoja, sillä ne ovat tutkimuskysymyksen kannalta oleellisempia. Lisäksi monet haastattelussa esiin nousseet asiat koskivat toisaalta esimerkiksi juuri pankkien taloudellista tilannetta ja menestymistä, mutta toisaalta myös Osuuspankkien muuta toimintaa ja kaksiluonteisuutta, joten aineiston läpikäynti kahdessa eri aihepiirissä ei ole täysin mustavalkoista, kuten aiemmasta kappaleesta varmasti jo tuli ilmi.

Haastattelussa nousi esiin useampaankin aihepiiriin liittyen osuuskuntamuotoisten pankkien osalta niiden kaksoisluonne. Haastateltavat toivat haastattelussa ilmi, että Osuuspankissa toiminta lähtee samoista lähtökohdista kuin esimerkiksi osakeyhtiömuotoisillakin pankeilla, eli liiketoiminnallisen tuloksen muodostamisesta. Haastateltavien mukaan kilpailuasetelma on siis sama yhtiömuodosta riippumatta, mutta osuuskunnallisuus näkyy osuuspankkien toiminnassa niin, että Osuuspankki kuitenkin jakaa osan tuloksestaan omistajille ja Osuus-

pankki haluaa kaksoisluonteensa toisen puolen mukaisesti tukea oman maakuntansa hyvinvointia ja olla osallisena yhteiskuntavastuun kantamisessa. Haastateltava 2 mainitsee Osuuspankin yhteiskuntavastuuseen osallistumisen esimerkiksi siinä, että pankki on ollut mukana kantamassa yrityksiä vaikeidenkin aikojen yli. Haastattelun perusteella pankki- ja finanssialan sääntelyn koetaan yleisesti vaikeuttavan pankin oman asiakasarvioinnin tekemistä ja erityisesti IFRS 9:n osalta ollaan Osuuspankissa pohdittu sitä, millaisia vaikutuksia IFRS-käytännöllä voi olla siihen, kuinka hyvin asiakkaille pystytään myöntämään luottoa. Esimerkiksi Haastateltava 1 toi haastattelussa esiin ajatuksiaan siitä, voiko IFRS -käytännön myötä erityisesti pk-yritysten rahoittaminen vaikeutua, vaikka yrityksillä muutoin olisikin edellytykset saada pankkirahoitusta. Haastateltava 1 ilmaisi myös tämän yhteydessä yhteiskunnan yleisen roolin ja sen yhteyden siihen, kuinka yritysten rahoituksen saaminen on tärkeää myös yhteiskunnan kannalta:

”—pääomavaateet aika voimakkaasti kasvaa kun mennään vähä heikompiin reittauksiin ja johtaako ne pääomavaateet ja myös tää IFRS-käytäntö siihen, että mejän on entistä vaikeempi rahottaa sellasia pk-yrityksiä, jotka olis kuitenkin rahoituskelpoisia ja jotka on tärkeitä tän yhteiskunnan yrityssektorin toimivuuden kannalta, että se tässä sääntelyssä tai tän puolen asioissa on se koko yhteiskunnan kannalta se isoin huoli--”

Lisäksi Haastateltava 2 totesi haastattelussa, että jo ilman standardiuudistustakin pankin on tullut miettiä erityisesti yritysrahoituksen kohdalta sitä, missä kohdassa rahoitusta ollaan myöntämättä ollenkaan, sillä Osuuspankin toiminnan taustalla on nimenomaan osuuskuntatoiminnallisuus ja tämän tasapainokohdan löytäminen tuntuu haastattelun mukaan olevan pankeille ainainen haaste. Tähän Haastateltava 2 kuitenkin vielä lisää seuraavasti:

”Asiakkaitaha varten tääl ollaa ja mei omistajii varten, että se on juuri se toinen näkökulma, mist puhuttii, et kyl se on sellaista tasapainoiluu.”

Haastattelussa myös Haastateltava 2:n osalta tuli esiin mahdolliset muutokset ja haastavuudet luottojen myöntämiseen IFRS 9:n vaikutuksesta. Haastateltava pankinjohtaja mainitsi, että karkeasti sanottuna yksittäistapauksissa voisi olla mahdollista, että IFRS 9:n takia luottoa ei myönnettäisikään, sillä luotto voisi helpommin mennä tasolle kaksi tai kolme. Haastateltava 2:n mukaan esimerkiksi lainan muutokset ja maksuohjelman muuttaminen voisivat

uuden standardin alaisessa tilanteessa vaikuttaa tähän. Hänen mukaansa lyhennysvapaiden saaminen on ylipäättään nykyään vaikeampaa eikä se ole enää mikään automaatio, vaikka edelleenkin lyhennysvapaata saa, kun asiat ovat kunnossa. IFRS 9:n myötä ollaan haastattelun perusteella kuitenkin muuttuneessa tilanteessa, jossa tällaiset järjestelyt voivat vaikuttaa lainan luokitukseen. Haastattelussa käykin ilmi, että esimerkiksi edellä mainitun kaltaisissa tilanteissa täytyy osuuskuntatoiminnasta huolimatta ajatella myös koko jäsenistön etua eikä vain yksittäistä omistajaa. Aihe linkittyy siis läheisesti myös jo edellisessä kappaleessa läpikäytyihin tuloksiin vaikuttaviin seikkoihin, sillä osuustoiminnallisuus näyttää olevan joissain tilanteissa myös tuloksen tekemisessä huomioitava toinen näkökulma.

4 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä tutkimuksessa tavoitteena oli tarkastella IFRS 9 -standardin mukaisten luottotappioiden kirjaamisen vaikutuksia osuuskuntamuotoisten pankkien toimintaan. Tutkimus pohjautui pitkälti sekä aiemmin voimassa olleen IAS 39 -standardin että uuden IFRS 9:n sisältöihin perehtymiseen ja näiden kautta standardin sisällöllisten erojen kartoittamiseen. Nämä osuudet käytiin läpi tutkimuksen teoriaosuudessa luvussa kaksi. Tämä kandidaatintutkielma toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena, jossa empiirisessä osuudessa hyödynnettiin eräseen Osuuspankkiin tehtyä haastattelua, jossa haastateltavina oli kaksi henkilöä. Myös haastattelu oli analyysin kannalta oleellinen, sillä sen avulla nimenomaan osuuskuntatoiminnan ja standardiuudistuksen välistä suhdetta pystyttiin paremmin tarkastelemaan. Tämä haastattelu ja siinä esiin nousseet seikat käsiteltiin luvussa neljä.

4.1 Tutkimuskysymyksiin vastaaminen

IAS 39 ja IFRS 9 -standardeja vertailtaessa voidaan selkeästi havaita muutoksia näiden kahden standardin sisällöissä. Lisäksi haastattelumateriaalin perusteella osa näistä muutoksista näyttää johtavan tilanteeseen, jossa muutoksilla on lähes väistämättä ainakin jonkinasteisia vaikutuksia pankkien toimintaan.

Tässä tutkimuksessa päätutkimuskysymys oli kokonaisvaltaisesti seuraavanlainen: *”Millaisia vaikutuksia IFRS 9 -standardin mukaisten luottotappioiden kirjaamisella on osuuskuntamuotoisten pankkien toimintaan?”* Tähän pyrittiin vastaamaan tarkentavasti alatutkimuskysymysten kautta, joista ensimmäinen oli: *”Millaisia eroja luottotappioiden kirjaamisessa on IFRS 9:n ja IAS 39:n välillä?”* Standardien sisältöjen läpikäymisen perusteella suurimmat erot standardien välillä luottotappioiden kirjaamiseen liittyen koskevat muutosta arvonalentumisten arvioinnin lähestymistavassa sekä luottotappioiden määrittämisessä. Lähestymistavan muutoksessa oleellisinta on siirtyminen toteutuneiden luottotappioiden mallista odotettujen luottotappioiden malliin, minkä myötä luottotappioita ei enää arvioida vain tilinpäätöspäivänä jo toteutuneiden luottotappioiden kautta, vaan ennakoivalla ja jatkuvalla tavalla, jolloin arvonalentumiset kirjataan heti kirjaushetkellä tai kun rahoitusinstrumentin luottoriskin katsotaan nousseen merkittävästi. Tähän liittyy olennaisesti myös kahden arvostamisperiaatteen malli, joka on myös IFRS 9:n tuoma uudistus. Mallin mukaan rahoitusinstrumenttien

luottotappiot määritellään kahdella eri tavalla sen mukaan, onko niiden luottoriskissä tapahtunut muutosta vai ei. Rahoitusinstrumentit, joiden luottoriskissä ei ole tapahtunut merkittävää nousua tai rahoitusinstrumentit joiden luottoriski on matala, käsitellään arvonalentumistappioiden osalta niin, että tappio vastaa 12 kuukauden ajalta odotettavissa olevia luottotappioita. Jos luottoriskissä puolestaan havaitaan merkittäviä negatiivisia muutoksia alkuperäisen kirjaamisen jälkeen, tulee odotetut luottotappiot kirjata koko rahoitusinstrumentin voimassaoloajalta. IFRS 9:n tuomat uudistukset johtavat myös siihen, että luottotappioiden arvioiminen ja kirjaaminen alkavat heti luoton myöntämishetkellä, toisin kuin IAS 39:ssä, jossa tämä tapahtui käytännössä vasta tilinpäätöshetkellä. Uuden standardin myötä odotettujen luottotappioiden kirjaamisen aikaistumisen lisäksi niiden määrän voidaan myös sanoa kasvavan. Lisäksi keskeisenä erona standardien välillä voidaan pitää myös sitä, että monien eri luottotappioiden määrittämisen mallit poistuvat ja luottotappioiden määrittämiselle on IFRS 9:ssä vain yksi malli.

Toisena alatutkimuskysymyksenä oli: *”Millaisia vaikutuksia IFRS 9:n mukaisella luottotappioiden kirjaamisella voi olla pankkien tulokseen?”* Tämä ja kolmas alatutkimuskysymys liittyivät monella tapaa toisiinsa, sillä tuloksen ja osuuskunnan perusluonteen välillä näytti monen vastauksen perusteella olevan yhteys. Tutkimuksessa tuli kuitenkin ilmi, että IFRS 9 näyttää väistämättä vaikuttavan pankkien tulokseen tulosvaihtelun kautta: tulosvaihtelua tulee oletettavasti syntyään aiempaa enemmän, vaikka pankkien toiminta sinällään ei ole kokenut merkittäviä muutoksia. Tulosta heiluttelevat tekijät voivatkin olla pääasiassa laskennallisia ja uuden standardin odotettujen luottotappioiden kirjaamistapaan perustuvia. Tulosvaikutusten kautta IFRS 9:n vaikutukset näyttävät ulottuvan myös esimerkiksi erilaisiin prosesseihin, toimintatapoihin ja tiedonkäsittelyyn, mikä liittyy jo hieman seuraavan alatutkimuskysymyksen aiheisiin, mutta nämä vaikutukset Osuuspankissa voivat liittyä esimerkiksi datan laadunparannukseen ja informaation hyödyntämiseen. Lisäksi ainakin Osuuspankeissa on kiinnostusta tuloksen kannalta löytää paras yhdistelmä liiketoiminnallisen ja riksienhallinnallisen tavoiteasetannan osalta.

Kolmas alatutkimuskysymys liittyi enemmän valittuun yritysmuotoon ja se kuului seuraavasti: *”Millaisia erityisvaikutuksia IFRS 9 voi tuoda juuri nimenomaan osuuskuntamuotoisten pankkien toimintaan?”* Tässä yhteydessä havaitut vaikutukset olivat tiiviissä yhteydessä

osuuskuntamuotoisen yrityksen kaksoisluonteeseen, jossa tulevat esiin sekä liiketaloudelliset seikat että omistajien ja oman paikallisen alueen hyvinvoinnin ja etujen edistäminen. Standardimuutoksella vaikuttaa tämän tutkimuksen perusteella voivan olla ainakin joissain tapauksissa vaikutusta luotonmyöntämispäätöksiin, joskaan haastattelun perusteella tämä ei ole mikään kovin yleinen ja suuri vaikutus. IFRS 9:n myötä Osuuspankit tuntuvat kantavan huolta siitä, voiko standardiuudistus pahimmassa tapauksessa vaikeuttaa pk-yrityksiä saamasta lainaa, vaikka muutoin edellytykset lainansaannille olisivatkin kunnossa ja siitä, millaisia yhteiskunnallisia vaikutuksia tällaisilla mahdollisilla seurauksilla voi olla. Tämän ajatuksen taustalla on uusi yleinen lähestymismalli ja odotettujen luottotappioiden kirjaaminen. Yksittäisissä tapauksissa standardiuudistuksella voisi siis olla vaikutusta pankkien luottojen myöntämiseen, jos uuden luottotappiomallin myötä myönteisiä lainapäätöksiä ei voida antaa ja tätä myöten yritysten rahoittaminen kärsii. Lisäksi haastattelussa tuli esiin viitteitä siitä, että IFRS 9 voi vaikuttaa myös esimerkiksi siihen, kuinka hyvin pankit pystyvät myöntämään lainoille lyhennysvapaita, sillä tällaisetkin järjestelyt voivat vaikuttaa lainan luokitukseen ja siihen, mille tasolle se sijoittuu ja tätä myöten siihen, kuinka suurina luottotappiot kirjataan. Osuuspankkien täytyy toiminnassaan kuitenkin huomioida, että esimerkiksi tällaisten luokitusmuutoksen mahdolliset seuraukset koskettavat suuremmissa mittakaavassa pankin koko jäsenistöä eivätkä vain yhtä omistajaa, joten osuuskuntamuotoisissa pankeissa täytyy omistajien etujakin ajaessaan huomioida kokonaisuus, jossa ei voida ajatella vain yksittäisen omistajan parasta. Osuuskuntamuotoisissa pankeissa standardimuutos näyttää voivan viedä pankit entistä enemmän tällaisen kaksijakoiseen tasapainotteluun, jossa tasapainottelu tapahtuu asiakkaiden ja koko jäsenistön etujen sekä taloudellisten toimintaedellytysten välillä.

4.2 Keskustelua tuloksista

Koska tieteellistä tutkimusta IFRS 9:stä on vielä kovin vähän, ei tässä tutkimuksessa esiin tulleita seikkoja kovin laajasti pystytä peilaamaan ja vertaamaan aiempaan tutkimukseen. Kuitenkin esimerkiksi Gebhardt (2016) päätyi tutkimuksessaan toteamaan saman keskeisen seikan, joka tässäkin tutkimuksessa esimerkiksi standardien sisällön perusteella nousi esiin, eli on olemassa selviä viitteitä siitä, että IFRS 9:n vaikutuksesta odotetut luottotappiot tullaan kirjaamaan aiemmin kuin IAS 39 -standardin aikana. Myös Novotny-Farkas (2016) toteaa tutkimuksessaan tämän odotettujen luottotappioiden aikaistuneen kirjaamisen sekä sen,

että odotettujen luottotappioiden malli sisältää suuremman määrän informaatiota, jonka avulla tulevaisuuden odotettuja luottotappioita määritetään.

Benston ja Wall (2005) puolestaan huomauttavat, että luottotappiokirjauksilla tulee olla vaikutusta pankin sijoitus-, rahoitus- ja osinkopolitiikkaan, jotta ne voivat vaikuttaa pankin elin-kelpoisuuteen. Benstonin ja Wallin mukaan korkeammilla raportoiduilla luottotappioilla on pienentävä vaikutus tuottoihin ja omaan pääomaan, mikä puolestaan voi aiheuttaa sen, että pankki ryhtyy esimerkiksi vähentämään osingonjakoa sekä riskialttiiden varojen kasvua. Täl-laisilla toimilla voidaan tutkijakaksikon mukaan vähentää maksukyvyttömyyden todennäköi-syyttä, jossa raportoitujen luottotappioiden muutoksilla ei ole samanlaista merkitystä. Bens-tonin ja Wallin tutkimus on siis siinä mielessä yhtenäinen tämän tutkimuksen kanssa, että luottotappiot vaikuttavat pankkien tuloksiin, vaikka kyseinen tutkimus ei liittynytäkään IFRS 9 -standardiin. Tässä kandidaatintyössä hyödynnetyssä haastattelussa haastateltavan Osuuspankin työntekijät eivät kuitenkaan maininneet haastattelussa mitään merkittäviä kei-noja, jolla luottotappioiden aiheuttamaa tulosvaikutusta yritettäisiin kompensoida ainakaan tuottoja lisäämällä. Vastaavasti voitonjakopolitiikkaa koskevia seikkoja ei haastattelussa käyty läpi, mutta haastattelussa tuli kuitenkin ilmi, että ääritapauksissa yritysrahoitusta voi-taisiin karkeasti sanottuna jättää myöntämättä, mutta mihinkään suuriin turvallisuushakui-sempiin toiminnan muutoksiin ei ilmeisesti olla menossa, koska silloin vastaan tulevat osuuspankin muut toimintaperiaatteet.

Lisäksi haastatteluissa esiinnousseet seikat osuuskuntatoiminnasta ja siinä esiin nousevista seikoista vastaavat pitkälti aiempaa tutkimusta: esimerkiksi Tuominen, Jussia ja Saksa (2006) toteavat tutkimuksessaan omien haastateltaviensa kertoneen osuuskuntien toisaalta toimivan tavanomaisten markkinavoimien ja talouden lakien alaisuudessa, mutta niiden toi-mintaan vaikuttaa kuitenkin myös alueellisuus ja paikallisuus.

4.3 Tutkimuksen rajoitukset ja jatkotutkimuksen aiheita

IFRS 9 -standardia koskeva uudistus oli tämän tutkimuksen ja erityisesti haastattelun toteu-tuksen aikaan vielä kovin uusi, minkä vuoksi konkreettisia, jo näkyviä muutoksia ei kovin-kaan paljon ollut havaittavissa vaan standardiuudistuksen vaikutukset pohjasivat enemmän

teoriaan sekä asiantuntijoiden näkemyksiin ja kokemuksiin siitä, millaisia vaikutuksia uudistus tuo tullessaan. Standardiuudistuksen lyhyellä voimassaoloajalla tutkimuksen toteutuksen aikaan voi olla vaikutuksia tutkimuksen tuloksiin myös siten, että standardiuudistuksella voi olla myös muita vaikutuksia, jotka tässä tutkimuksessa eivät tule ilmi. Lienee myös mahdollista, että standardiuudistuksen vaikutuksissa on myös pankkikohtaisia eroja, joten tulokset eivät välttämättä ole suoraan yleistettävissä esimerkiksi toisiin osuuskuntamuotoisiin pankkeihin.

Standardiuudistuksen tuoreuden vuoksi olisi mielenkiintoista tutkia samantyyppisiä asioita myöhemmin, kun standardiuudistuksen vaikutukset ovat paremmin esillä: onko esimerkiksi pankkien tilinpäätöksissä havaittavissa normaalia enemmän tulospvaihtelua IFRS 9:n voimaantulon jälkeisinä vuosina ja voisivatko tällaiset muutokset juontaa juurensa nimenomaan tästä standardiuudistuksesta? Kuinka pieniksi tai suuriksi IFRS 9:n aiheuttamat vaikutukset tuloksiin jäävät? Lisäksi pidemmällä aikavälillä voisi olla mielenkiintoista tutkia, onnistuvatko pankit tasaamaan tulospvaihtelua tai kompensoimaan syntyneitä kuluja uusilla tuotoilla, jos tuloksessa havaittaisiin IFRS 9:stä johtuvia muutoksia. Lisäksi voitaisiin tutkia sitä, ovatko pankit käytännössä joutuneet muuttamaan käytänteitään siinä, kuinka helposti erityisesti pk-yritykselle voidaan myöntää rahoitusta. Standardiuudistuksen vaikutuksia olisi siis varmasti helpompi tutkia, kun standardi on ollut voimassa jo pidemmän aikaa ja sen vaikutukset ovat tulleet paremmin esiin.

LÄHDELUETTELO

Ahmed, A.S., Takeda, C. & Thomas, S. (1999). Bank loan loss provisions: a reexamination of capital management, earnings management and signaling effects. *Journal of Accounting and Economics*, 28, pp. 1-25.

Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino

Arlander H., Aro-Horelli I., Koivisto P., Linqvist H., Turunen R., Toivio A., Vanhanen A., Virta R. (2006) IFRS-tilinpäätöksen keskeiset periaatteet [verkkodokumentti]. [Viitattu 22.2.2018]. Saatavilla: <http://yrittystutkimusry.fi/wp-content/uploads/2014/02/julkaisuIFRS08062006.pdf>

Benston, G. J., Wall L. D. (2005). How should banks account for loan losses. *Journal of Accounting and Public Policy*, 24(2), pp. 81-100.

Bester, N. (2017). IFRS 9 Audit Implications. *Accountancy SA*, pp. 52-54

Brown, P. (2011). International Financial Reporting Standards: What are the benefits? *Accounting and Business Research*, 41(3), pp. 269-285.

Chatham, M. D., Larson R. K., Vietze A. (2010). Issues affecting the development of an international accounting standard on financial instruments. *Advances in Accounting, incorporating Advances in International Accounting*, 26(1), pp. 97-107.

Davis, P., Worthington S. (1993). Cooperative values: Change and continuity in capital accumulation the case of the British Cooperative Bank. *Journal of Business Ethics*, 12(11), pp. 849-859.

Deloitte (2016a) IFRS 9: Financial Instruments – high level summary

Deloitte (2016b) IFRS in your pocket 2016.

Deloitte (2017a) Background to International Financial Reporting Standards (IFRSs) [verkkodokumentti]. [Viitattu 15.2.2018]. Saatavilla: <https://www.iasplus.com/en/resources/ifrsf/du-process/background-to-ifs>

Deloitte (2017b) IFRS 9: Financial Instruments [verkkodokumentti]. [Viitattu 23.2.2018]. Saatavilla: <https://www.iasplus.com/en-us/standards/international/ifrs-en-us/ifrs9>

Deloitte (2017c) IAS 32 – Financial Instruments: Presentation [verkkodokumentti]. [Viitattu 1.2.2018]. Saatavilla: <https://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias32>

Deloitte (2017d) IAS 39 – Financial Instruments: Recognition and Measurement [verkkodokumentti]. [Viitattu 29.1.2018]. Saatavilla: <https://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias39>

Euroopan komission (2016). Komission asetus (EU) 2016/2067 [verkkodokumentti]. [Viitattu 24.2.2018]. Saatavilla: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/ALL/?uri=CELEX:32016R2067>

European Financial Reporting Advisory Group (2009) Impairment of Financial Assets: The Expected Loss Model [verkkodokumentti]. [Viitattu 9.3.2018]. Saatavilla: https://www.accountancyeurope.eu/wp-content/uploads/EFrag_FEE_Paper_Impairment_of_Financial_Assets_-_The_Expected_Loss_Model_09129122009231030.pdf

EY (2014) Impairment of financial instruments under IFRS 9 [verkkodokumentti]. [Viitattu 11.2.2018]. Saatavilla: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Applying_IFRS:_Impairment_of_financial_instruments_under_IFRS_9/\\$FILE/Apply-FI-Dec2014.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Applying_IFRS:_Impairment_of_financial_instruments_under_IFRS_9/$FILE/Apply-FI-Dec2014.pdf)

Ferri, G. Kalmi, P., Kerola E. (2014). Organizational Structure and Exposure to Crisis among European Banks: Evidence from Rating Changes. *Journal of Entrepreneurial and Organizational Diversity*. *Journal of Entrepreneurial and Organizational Diversity*, Special Issue on Cooperative Banks, Vol. 3, No. 1, 2014, 35-55

Gebhardt, G. (2016). Impairments of Greek Government Bonds under IAS 39 and IFRS 9: A Case Study. *Accounting in Europe*, 13:2, pp. 169-196.

Gebhardt, G. & Novotny-Farkas, Z. (2011). Mandatory IFRS adoption and accounting quality of European banks. *Journal of Business Finance & Accounting*. 38:3&4, pp. 289-333.

Giagnocavo, C., Gerez S., Sforzi J. (2012). Cooperative bank strategies for social-economic problem solving: supporting social enterprise and local development. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 83(3), pp. 281-315.

Haaramo, V., Palmuaro, S. & Peill, E. (2017) IFRS-Raportointi. Talentum Media Oy, Helsinki

IASCF International Accounting Standards Committee Foundation (2009). *Financial instruments: (July 2009): a guide through the official text of IAS 32, IAS 39 and IFRS 7*. 1. painos IFRS Foundation Publications Department, London.

IFRS Foundation (2013) Exposure Draft ED/2013/3: *Financial Instruments: Expected Credit Losses* [verkkodokumentti]. [Viitattu 10.2.2018]. Saatavilla: <http://archive.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Financial-Instruments-A-Replacement-of-IAS-39-Financial-Instruments-Recognitio/Impairment/Exposure-Draft-March-2013/Comment-letters/Documents/ED-Financial-Instruments-Expected-Credit-Losses-March-2013.pdf>

IFRS Foundation (2017) *IAS 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement* [verkkodokumentti]. [Viitattu 29.1.2018]. Saatavilla: <http://www.ifrs.org/issued-standards/list-of-standards/ias-39-financial-instruments-recognition-and-measurement/>

KPMG (2014). IFRS view – Uusia tuulia IFRS-rintamalla [verkkodokumentti]. [Viitattu 24.2.2018]. Saatavilla: https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/fi/pdf/2017/01/IFRS-View-2014_final.pdf

KPMG (2016) IFRS view 2016 [verkkodokumentti]. [Viitattu 22.1.2018]. Saatavilla: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2016/05/IFRS-View-2016-Secured.pdf>

Lloyd S. (2014) IFRS 9: A Complete Package for Investors [verkkodokumentti]. [Viitattu 10.2.2018]. Saatavilla: <http://www.ifrs.org/-/media/feature/resources-for/investors/investor-perspectives/investor-perspective-jul-2014.pdf>

Metsämuuronen, J. (2011). Laadullisen tutkimuksen käsikirja. 1. uudistettu laitos. Helsinki: International Methelp.

Official Journal of the European Communities (2002). Regulation (EC) No 1606/2002 [verkkodokumentti]. [Viitattu 11.3.2018]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2002:243:0001:0004:en:PDF>

Onali, E. & Ginesti, G. (2014). Pre-adoption market reaction to IFRS 9: A cross-country event-study. Journal of Accounting and Public Policy, 33(6), pp. 628-637

OP Ryhmä (2018a). Liiketoiminta-alueet [verkkodokumentti]. [Viitattu 28.3.2018]. Saatavilla: <https://uusi.op.fi/op-ryhma/tietoa-ryhmasta/op-lyhyesti/liiketoiminta-alueet>

OP Ryhmä (2018b) Osuustoiminta [verkkodokumentti]. [Viitattu 8.4.2018]. Saatavilla: <https://uusi.op.fi/op-ryhma/tietoa-ryhmasta/osuustoiminta>

OP Ryhmä (2018c). Tietoa osuuspankeista [verkkodokumentti]. [Viitattu 28.3.2018]. Saatavilla: <https://uusi.op.fi/op-ryhma/tietoa-ryhmasta/osuuspankit/osuuspankkien-esittely>

Osuuskuntalaki 14.6.2013/421 [verkkodokumentti]. [Viitattu 10.4.2018]. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2013/20130421>

Pacter P. (2017) Pocket Guide to IFRS Standards: the global financial reporting language [verkkodokumentti]. [Viitattu 17.3.2018]. <http://www.ifrs.org/-/media/feature/around-the-world/documents/pocket-guide-2017.pdf?la=en&hash=557CD906011A1DCC4D048624D25219FA0067C8A6>

PwC (2009) Financial instruments under IFRS: A guide through the maze [verkkodokumentti]. [Viitattu 9.2.2018] Saatavilla: https://www.pwc.com/gx/en/ifrs-reporting/pdf/financial_instruments_guide_maze.pdf

PwC (2014) IFRS 9: Expected credit losses [verkkodokumentti]. [Viitattu 26.2.2018]. Saatavilla: <https://www.pwc.com/gx/en/audit-services/ifrs/publications/ifrs-9/ifrs-in-depth-expected-credit-losses.pdf>

PwC (2017) IFRS 9, Financial Instruments: Understanding the basics [verkkodokumentti]. [Viitattu 22.1.2018]. Saatavilla: <https://www.pwc.com/gx/en/audit-services/ifrs/publications/ifrs-9/ifrs-9-understanding-the-basics.pdf>

Pöyhönen, S. (2013). Osuuskunta ja osuuskuntalaki. 3. uud. p. Helsinki. Talentum.

Räty, P. & Virkkunen, V. (2004) Kansainvälinen tilinpäätöskäytäntö – IFRS-raportointi. 2. p. Porvoo, WS Bookwell Oy.

Soderstrom, N. S. (2007). IFRS Adoption and Accounting Quality: A Review. European Accounting Review, 16(4), pp. 675-702.

ST-Akatemia (2014). IFRS 9 rahoitusinstrumentit: (sisältää havainnollistavat esimerkit (IE)). Helsinki: ST-Akatemia.

ST-Akatemia (2018). IFRS-standardit [2017]: [konsolidoitu versio]: 1.1.2017 alkavilla tilikaudilla noudatettavat vaatimukset. Helsinki: ST-Akatemia.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi, 11. uud. p. Helsinki: Tammi.

Whittington, G. (2005). The adoption of International Accounting Standards in the European Union. *European Accounting Review*, 14(1), pp. 127-153

Zeff, S. (2012). The evolution of the IASC into the IASB, and the challenges it faces. *Accounting Review*, 87(3), pp. 807-837.